

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

Τεύχος Β΄

Β΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

3ος τόμος

**Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό
Ινστιτούτο : Κώστας Μπαλάσκας,
Σύμβουλος Π.Ι.**

**Επιμέλεια έκδοσης
Πολυτίμη Γκέκα**

**Επιμέλεια εξωφύλλου:
Βάσω Αβραμοπούλου**

**Εικόνα εξωφύλλου: Κωνσταντίνος
Παρθένης (1878-1967)
Το λιμάνι της Καλαμάτας (1911)
Εθνική Πινακοθήκη**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

**Ομάδα Εργασίας Υπουργείου
Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης
και Θρησκευμάτων**

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

**Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ
Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ
Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ
Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ
Γ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ**

3ος τόμος

Το μυστικό της κοντέσσας Βαλέραινας (θεατρικό - απόσπασμα)

ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΑΥΤΟ του Ξενόπουλου ξεκίνησε το 1897 από ένα μικρό διήγημα με τον ίδιο τίτλο. Γράφτηκε για τη Νέα Σκηνή του Χρηστομάνου, όπου πρωτοπαίχτηκε το 1904. Αλλαγμένο από το συγγραφέα ξαναπαίχτηκε το 1918 από τη Μαρίκα Κοτοπούλη.

Η υπόθεσή του ξετυλίγεται στη Ζάκυνθο. Εκεί ζει η γριά κοντέσσα Βαλέραινα που από οικογενειακή παράδοση ήξερε ένα μυστικό φάρμακο για τη θεραπεία των ματιών. Το φάρμακο έπρεπε να μην αποκαλυφτεί και η θεραπεία να γίνεται δωρεάν. Οι καιροί όμως είναι τώρα δύσκολοι και η παλιά αρχοντική οικογένεια έχει

ξεπέσει. Η γριά κοντέσσα πιέζεται να εμπορευτεί το φάρμακο και υπάρχουν δελεαστικές προτάσεις γι' αυτό.

ΠΡΟΣΩΠΑ

Μανόλης: ο γιος της κοντέσσας

Τασία: η νύφη της

Παυλάκης: ο γιος τους

Όρσολα: η υπηρέτρια

Τζώρτζης Πούπουζας: ο έμπορος

ΣΚΗΝΗ 3η

ΜΑΝ.: (Με το καπέλο του, μπαίνει αριστερά, διστακτικός, με κάποιο φόβο, με κάποια ελπίδα).

Καλησπέρα, μάνα...

ΒΑΛ.: (Σιγά, συλλογισμένη). Καλώς το Μανόλη.

ΜΑΝ.: (Κοιτάζοντας εξεταστικά την Τασία). Ε! τα λέτε;

ΤΑΣ.: Τα είπαμε!

ΜΑΝ.: (Γελαστά). Και η μάνα;...

ΤΑΣ.: Αυτή τη στιγμή θα μου 'λεγε το ναι ή το όχι. Εγώ δεν την εστένεψα καθόλου. Της είπα μόνο την ιδέα μου, καθαρά, και την άφησα στη διάθεσή της. Μου φαίνεται όμως πως θα πει το ναι. Το ξέρω... το βλέπω. Ο νους της τώρα της λέει πως έτσι πρέπει να κάμει. Δε μένει παρά να της το πει κι η καρδιά.
ΜΑΝ.: (Αφήνει το καπέλο του στο τραπέζι και πλησιάζει σιγά σιγά τη μητέρα του). Το ευκολότερο λοιπόν!... Η καρδιά της μάνας μπορεί να μην το πει; Πρώτα μάλιστα έπρεπε να το πει η καρδιά της κι έπειτα ο νους. (Πάει από πίσω από την πολυθρόνα της Βαλέραιννας). Φτάνει μόνο να θυμηθεί πως σήμερα αύριο μας πουλούνε και τούτο το ρημάδι και μας πετάνε στο δρόμο... (Σκύβει από πίσω, στ' αυτί της). Στο δρόμο, μάνα, στο δρόμο!...

ΤΑΣ.: Α, η μάνα δε θα μας κάμει ποτέ τέτοιο κακό... Η μάνα είναι καλή και μας αγαπάει...

ΒΑΛ.: (Πιάνει το κεφάλι της και ψιθυρίζει). Θεέ μου! Τι να κάμω!... τι να κάμω!

ΜΑΝ.: (Από πίσω της, στ' αυτί της). Να κάμεις εκείνο που σου λέει τώρα κι η καρδιά σου!.... Εκείνο που σε παρακαλούνε γονατιστά τα παιδιά σου, η Τασία σου, ο Μανόλης σου, ο Παυλάκης σου...

ΒΑΛ.: (Με πικρία). Κι η Όρσολά μου... Ακόμα κι η Όρσολά μου! Όλοι τραβάτε το σκοινί... Όλοι μαζί... Κι εγώ μονάχη μου!

ΜΑΝ.: (Σιγά). Συλλογίσου τη φτώχεια μας, τις στενοχώριες μας, τα βάσανά μας, την κατάντια μας!...

ΒΑΛ.: (Με πικρία). Ναι, να συλλογιστώ πως έρχεται και χειμώνας... με

Όπερα! (Σκεπάζει το πρόσωπο με τα χέρια και σιωπά).

ΤΑΣ.: (Μόνη της). Ουφ!... (Στενοχωριέται, γνέφει τον Μανόλη πως απελπίστηκε, πως έχασε την υπομονή. Σε λίγο, στη Βαλέραϊνα). Μην κάνεις έτσι κοντέσσα, και δεν είναι ανάγκη να βιαστείς... Σκέψου με την ησυχία σου... Πότε θέλεις να μας δώσεις απάντηση;

ΒΑΛ.: (Άξαφνα σηκώνεται μ' απόφαση, μεταμορφωμένη, άλλος άνθρωπος). Αμέσως τώρα!... Έκαμα την απόφασή μου. Είμαι έτοιμη!

ΤΑΣ.: Ναι ή όχι;

ΒΑΛ.: Ναι!

ΤΑΣ.: Δόξα σοι ο Θεός.

ΒΑΛ.: Θα φαντασθώ, θα υποθέσω (τονίζει πολύ τη λέξη) πως μπορεί να πεθάνω τώρα, σε λίγη ώρα, απόψε και, όπως έχω υποχρέωση, θα σου παραδώσω το μυστικό.

ΤΑΣ.: Ωραία!

ΒΑΛ.: Δε θα σε δέσω όμως με κανένα όρκο και, όπως δεν έχω υποχρέωση, θα σ' αφήσω ελεύθερη, με την ευχή μου, να το κάμεις ό,τι θες.

ΤΑΣ.: Σύμφωνες! (Δίνει το χέρι της στη Βαλέραϊνα).

ΒΑΛ.: (Υψώνοντας το χέρι της για ν' αποφύγει με τρόπο τη χειραψία).

Σύμφωνες!

ΜΑΝ.: (Με χαρά). Μπράβο, μάνα!...

Ζήτω η μάνα!... Έτσι ντε! Να ιδούμε και μεις πρόσωπο Θεού. Και τότε, με το καλό, θα γίνει η παράδοση; Το γοργό τη χάριν έχει.

ΒΑΛ.: Ναι, τώρ' αμέσως! Αφόντις η νύφη μου είχε την καλοσύνη να μου ανοίξει τα μάτια και να με κάνει να ιδώ πως μπορεί να πεθάνω και ξαφνικά, –μπορεί, γιατί όχι; ζωή και θάνατος βλέπεις,– δε μου είναι συχωρεμένο να το αναβάλω ούτε

στιγμή. Μανόλη, κάνε μας τη χάρη να μας αφήσεις μοναχές.

ΜΑΝ.: Μετά χαράς, μετά χαράς! (Φιλεί τη Βαλέραϊνα στο κεφάλι κι αρπάζει το καπέλο του). Θα 'βγω έξω. Θα πεταχτώ ίσια με το Ταχυδρομείο, που ήρθε βαπόρι. Και περνώντας μάλιστα από το Καζίνο, θα ιδώ μην είναι ο Πάπουζας, να του δώσω την καλή είδηση. Έχω την άδεια, μάνα;

ΒΑΛ.: (Ορθή, στηριγμένη στη ράχη της πολυθρόνας της, συννεφιασμένη, σκοτεινή). Ναι.

ΤΑΣ.: (Ζωηρά). Ναι, ναι, πήγαινε, Μανόλη, πες του το. Όσο γληγορότερο, τόσο καλύτερα. Μπορεί να το μετανοιώσει, να μπλέξει με καμιά άλλη δουλειά... ξέρω κι εγώ;...

ΜΑΝ.: Και να χαλάσει τα λεφτά του, βέβαια!... (Τρέχει στην αριστερή

πόρτα). Φρόνιμο να προλάβουμε...
Φεύγω!

ΤΑΣ.: Και πού είσαι; (Τον προφταίνει στην πόρτα. Σιγά). Τέσσερες χιλιάδες! Ακούς; Λιγότερο δεν του δίνω τίποτα!

ΜΑΝ.: (Σιγά, βιαστικά, μ' ενθουσιασμό). – Εννοείται! Τέσσερες μπροστά και σαράντα κάθε μήνα. Αν τον κατάφερνα μάλιστα να μου δώσει απόψε καμία μπροστάντσα, ως που να κάνουμε αύριο το κοντράτο; Έφυγα! (Φεύγει αριστερά).

[Έχει βραδιάσει. Ακούεται πάλι, σιγά, το τραγούδι του γείτονα κανταδόρου με την κιθάρα. Η ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ φαίνεται σαν να τ' ακούει με συγκίνηση. Και μια στιγμή, ενώ ο ΜΑΝΟΛΗΣ κι η ΤΑΣΙΑ κουβεντιάζουν ακόμα στην πόρτα, ψιθυρίζει μονάχη της] (...)

ΣΚΗΝΗ 4η

[Η Τασία στρέφεται τώρα, δε βλέπει τη Βαλέραϊνα, κλειδώνει την πόρτα και, σιγά σιγά, κάθεται σε μια καρέκλα να την περιμένει. Σε λίγο, η Βαλέραϊνα μπαίνει δεξιά. Είναι χλωμή, αλλαγμένη. Κρατεί στα χέρια της τη χρυσή Παναγία].

ΤΑΣ.: (Φαιδρά). Ετοιμάστηκες;

ΒΑΛ.: (Με βαθιά φωνή). Ναι! (Προχωρεί σιγά στην πολυθρόνα της και κάθεται). Έκλεισες την πόρτα καλά;

ΤΑΣ.: Ναι, την κλείδωσα. (Κοιτάζει τη Βαλέραϊνα περίεργα και της έρχεται αθέλητα ένα μικρά, νευρικό γέλιο).

ΒΑΛ.: Γελάς;... Από τη χαρά σου...

ΤΑΣ.: Όχι. Έτσι μου 'ρθε... Μ' αυτό το ύφος που πήρες...

ΒΑΛ.: Πώς σου φάνηκε το ύφος μου;

ΤΑΣ.: Δεν ξέρω... αλλιώτικο... πολύ επίσημο.

ΒΑΛ.: Μα το 'χεις για μικρό;
Αγκαλά... το ξαστόχησα: Εσύ
λογαριάζεις τώρα να το πουλήσεις
και θα το 'χες για μεγάλο;...

ΤΑΣ.: (Σοβαρά). Με συγχωρείς! Μα
μόνο τα μικρά πράματα πουλούμε;
Και το σπίτι μας, στην Πλατεία Ρού-
γα,* το πουλήσαμε, μα στοχάζουμαι
πως δεν ήταν καθόλου μικρό. (Με
πίκρα). Κοτζάμ παλάτι, μάνα!

ΒΑΛ.: Είναι κι άλλα παλάτια, μεγα-
λύτερα, που τα γκρεμίζουμε χωρίς
να το καταλαβαίνουμε... Ε, αυτά δεν
βλέπονται παρά με τα μάτια της
ψυχής. Και μ' αυτά πάλι, σαν είναι
«πάντ' ανοιχτά, πάντ' άγρυπνα»*,

Πλατεία Ρούγα: πλατεία της
Ζακύνθου.

πάντ' ανοιχτά πάντ' άγρυπνα: Βλ.
Διονυσίου Σολωμού, Ελεύθεροι
Πολιορκημένοι, Σχεδ. Β', 36.

όπως το λέει κι ο Σολωμός. Ας είναι!
Έλα τώρα και δεν έχουμε πολύ
καιρό... (Συλλογίζεται για ν' αρχίσει).
Το ξέρεις όμως πως δεν έχω να
σου φανερώσω κανένα μυστικό;
ΤΑΣ.: (Τρομαγμένη). Τι;
ΒΑΛ.: Μη φοβάσαι... Θέλω να πω
πως το μυστικό μου το ξέρεις.
ΤΑΣ.: Εγώ; Μα δεν ξέρω τίποτα!...
ΒΑΛ.: Καλά· και δεν ξέρεις πώς και
με τι φτιάχνω το γιατρικό; Πες, πες!
ΤΑΣ.: Με σουπιοκόκαλο, με ζάχαρη
και με κάτι άλλο.
ΒΑΛ.: Ε, με τίποτ' άλλο! Μ' αυτά
που είπες μοναχά.
ΤΑΣ.: (Δύσπιστα). – Μοναχά;...
ΒΑΛ.: Ναι, ναι. Ηλιάζω τα σουπιο-
κόκαλα, τα παστρεύω, τους βγάζω,
είδες, με το σουγιά το απάνου απά-
νου στρώμα, τα κοπανίζω ύστερα
με ζάχαρη –δυσο μερτικά ζάχαρη,
ένα μερτικό σουπιοκόκαλο–

τα περνώ από την ψιλή κρισάρα, κι η σκόνη η θαματοουργή είναι έτοιμη.

ΤΑΣ.: Με γελάς, μάνα!...

ΒΑΛ.: Όχι, θα ιδείς. Σας άφηνα να πιστεύετε πως βάνω και κάτι άλλο, γιατί μου ήταν δύσκολο να κρύβω από τους σπιτικούς τα δυο συστατικά· κι αν δεν είχατε την ιδέα πως υπάρχει και τρίτο, ίσως και τέταρτο, δε θα 'ταν μυστικό. Η Όρσολα μάλιστα θα στοχάζεται πως λέω και κανένα ξόρκι, την ώρα που κοπανίζω.

ΤΑΣ.: (Κατάπληκτη). Αλήθεια; Η σκόνη λοιπόν που γιατρεύει ως και τη θέλα,* είναι από κόκαλο σουπιάς και από ζάχαρη κοινή; Μπορούσα λοιπόν να την κάνω κι εγώ, χωρίς να το ξέρω, όπως και κάθε άλλος

θέλα: θόλωμα, ο καταρράκτης των ματιών.

που το ξέρει εδώ μέσα, χωρίς να το φαντάζεται, το φανερό σου μυστικό;
ΒΑΛ.: Ναι.

ΤΑΣ.: Τι περίεργο πράμα!

ΒΑΛ.: Χωρίς να το ξέρεις... Αυτή είναι η διαφορά. Ε, με πόσα μυστικά στον κόσμο συμβαίνει το ίδιο, και πόσο θα μας ξάφνιζε ο μάγος που θα μας τα φανέρωνε!... (Αισθάνεται πόνο). Να, κι εγώ, πριν από λίγο, δεν ήξερα πως θα πεθάνω τόσο γρήγορα, μα τώρα το ξέρω καλά.

ΤΑΣ.: Ω, μα τι λέγαμε πριν; Δε βαριέσαι! Θα πας εκατό χρονώ και συ, σαν τη μάνα σου.

ΒΑΛ.: Έλα... γρήγορα... και πρέπει να τελειώσουμε. Να κι η χρυσή Παναγία του Κρητικού, που θα σου βεβαιώσει ό,τι σου είπα. (Βιαστικά, αρχίζει να την ξεβιδώνει με το σουγιαδάκι της).

ΤΑΣ.: Σιγά σιγά... Γιατί τόση βία;

ΒΑΛ.: (Αισθάνεται πόνο δυνατότερο). Μα δεν έχουμε καιρό...

ΤΑΣ.: Δεν έχουμε καιρό... Τι λες!... Νομίζεις πως θα 'ρθει ο Πάπουζας τούτη τη στιγμή;

ΒΑΛ.: Όχι αυτός... μα κάποιος άλλος... (Ξεβιδώνει βιαστικά, ενώ πονεί).

ΤΑΣ.: Ποιος;

[Η Βαλέραϊνα δεν απαντά. Έχει βγάλει το πισινό ξύλινο σκέπασμα της μικρής εικόνας και τότε φαίνεται, σφηνωμένο κει μέσα, ένα δεματάκι από χαρτί, που κρύβει άλλο χαρτί περγαμηνό. Η Βαλέραϊνα το ανοίγει και το ξεδιπλώνει. Η Τασία, ορθή από πίσω της, παρακολουθεί την εργασία].

ΤΑΣ.: Α, να η συνταγή!

ΒΑΛ.: Ναι. Παρ' τη τώρα και διάβασ' τη... Μα γλήγορα. (Κρυφομορφάζει από πόνους).

ΤΑΣ.: (Αρπάζει το χαρτί και το διαβάζει με κόπο). «Για τη θέλα των ματιών, γιατρικό αλάθευτο. Έπαρε σουπιοκόκαλο, ξέρανέ το στον ήλιο ημέρες οχτώ και κοπάνισέ το καλά σε γουδί μπρούντζινο, ήγουν μπακιρένιο*...» (Σιγά-σιγά η φωνή της αδυνατίζει και διαβάζει κάμποσο μουρμουριστά, από μέσα της. Έπειτα δυνατότερα εξακολουθεί;) «...δυο βολές την ημέρα, ταχινό* και λιόγερμα, και θέλεις ιδείν την υγεία σου, με την βοήθεια του Παντοδυνάμου και της Θεοτόκου, αμήν. – Δια χειρός Αγαπίου Ιερομόναχου του Κρητός, Αυγούστου γιώτα-βήτα...»

ΒΑΛ.: Δώδεκα.

ΤΑΣ.: «Άλφα - χι - κάπα».

ΒΑΛ.: Χίλια εξακόσια είκοσι.

μπακιρένιο: χάλκινο.

ταχινό: πρωί.

ΤΑΣ.: Ναι! Έτσι είναι... Όπως μου είπες.

ΒΑΛ.: Είδες;... Φέρε τώρα 'δω το χαρτί. (Παίρνει το χαρτί, το διπλώνει όπως ήταν, το ξαναβάζει μέσα στο εικόνισμα και το βιδώνει βιαστικά).

ΤΑΣ.: Τι περίεργο! Χάλασα τον κόσμο να μάθω ένα πράμα... που το 'ξερα! (Γελά).

ΒΑΛ.: (Της προσφέρει το εικόνισμα). Πάρ' το, κοντέσσα. Τώρα είναι δικό σου. Και το εικόνισμα, και το μυστικό, και όλα δικά σου.

ΤΑΣ.: (Της φιλεί το χέρι, ενώ παίρνει την Παναγία). Μάνα, σ' ευχαριστώ!

ΒΑΛ.: Εγώ δεν έχω πια τίποτα... εγώ δεν είμαι πια τίποτα. (Πονεί).

Γι' αυτό δεν πρέπει να ζήσω άλλο.

ΤΑΣ.: (Επιπληκτικά). Ου!... Μα τι λόγια είν' αυτά;

ΒΑΛ.: (Με κόπο). Τίποτα... μη δίνεις σημασία... παραμιλώ... Ωστόσο

εγώ έκαμα το χρέος μου. Και να πεθάνω τώρα δεν πειράζει... Το γιατρικό είναι πια δικό σου... Μπορείς να το κάμεις ό,τι θες... Εγώ σου δίνω... την ευχή μου! (Κλονίζεται, από τον πόνο). ΤΑΣ.: (Αφήνοντας το εικόνισμα στο τραπέζι, ορθό κοντά σ' ένα βάζο). Ω, μάνα! με τι λόγια να σ' ευχαριστήσω, για τη θυσία που 'καμες για μας; (Στρέφεται και, καθώς βλέπει τη Βαλέραϊνα αλλοιωμένη να κλονίζεται και να στηρίζεται στην πολυθρόνα, ορμά κοντά της με τρόμο). Μάνα!... τι έχεις;... εχλώμιασες... Είσ' άρρωστη! ΒΑΛ.: (Κάθεται στην πολυθρόνα της). Τίποτα... όχι... μια ζάλη μου ήρθε... και πήγα να πέσω... ΤΑΣ.: (Πιάνει για να τη βοηθήσει). Μα τα χέρια σου είναι κρύα... σε περιχύνει ιδρώτας... υποφέρεις...

Μα περίεργο να σου κάνει τόση εντύπωση, τόση συγκίνηση αυτό!...

Να το 'ξερα...

ΒΑΛ.: (Τη διακόπτει). Η θυσία... Δεν το 'δες εσύ; Έτσι κάνει κανείς μια θυσία;... Μα δεν έχω τίποτα... θα μου περάσει...

ΤΑΣ.: Αέρα!... Να πάρεις λίγο αέρα... (Τρέχει, διαπλατώνει τα παράθυρα, ξεκλειδώνει κι ανοίγει την αριστερή πόρτα). Έτσι... να σε φυσήξει...

Αισθάνεσαι καλύτερα τώρα;...

ΒΑΛ.: (Ησυχότερη). Ναι... Μα πάρε την Παναγία... Φύλαξέ τη στον κόρφο σου.

ΤΑΣ.: Α όχι! πολύ μεγάλο φυλαχτό για μένα... Θα το φυλάξω στο συρτάρι μου.

ΒΑΛ.: Όπως θες... Μην του δώσεις όμως την ίδια τη συνταγή. Να τη διαβάσει μόνο και να την αντιγράψει.

Ακούς, Τασία; Η Παναγία κάνει ας
μείνει στο σπίτι έτσι όπως είναι.
ΤΑΣΙΑ: Καλά, καλά, ησύχασε
(φαιδρά πάλι). Να σου πω όμως
τώρα την αμαρτία μου; Στην αρχή
ενόμισα πως με γελάς... Αληθινά!
ΒΑΛ.: (Με θλίψη). – Το κατάλαβα.
Στοχάστηκες πως θα σου έκρυβα
την αληθινή συνταγή και θα σ' έκα-
να να πουλήσεις του ανθρώπου ένα
ψεύτικο γιατρικό, που θα έβλαβε
ίσως τον κόσμο... Κακή υποψία, κο-
ντέσσα μου, μα δεν είχες και τόσο
άδικο!... Άμ' αρχινήσει κανένας να
πέφτει... ποιος ξέρει ως πού θα
φτάσει!... Ο κατήφορος είναι πάντα
γλιστερός... (Της ξανάρχεται πόνος).
Ναι... είχες δίκιο να με
υποψιαστείς... Γιατί τη στιγμή που
με είδες να πέφτω, δεν
εφαντάστηκες πως είχα βρει κιόλας
τον τρόπο να σηκωθώ... (σηκώνεται

μ' ένα σπασμό) ν' ανεβώ ψηλότερα
κι από κει που στεκόμουν.

ΤΑΣ.: Έσφαλα. Συμπάθησέ με,
μάννα, βλέπω πως έσφαλα... Μα τι
τρόπο λες; Δεν καταλαβαίνω...

ΒΑΛ.: Γιατί;... (Πιάνεται απ' την
πολυθρόνα και μιλά βιαστικά). Δεν
μπορούσα τάχα να βρω κι εγώ έναν
τρόπο; μια λύση; μια σωτηρία;...

Να, την ίδια ώρα που ο Καρρέρης
σου έπαιζε τη «Μαρία Αντουανέττα»
μου τραγουδούσε και μένα εδώ
απόξω ένας γείτονας... Και μου
ήρθε και μένα μια ιδέα... Ω, αν δεν
ήταν αυτό, βεβαιώσου, Τασία, πως
δε θα με κατάφερνες στον αιώνα!

ΤΑΣ.: Μάννα! με τρομάζεις!

ΒΑΛ.: Μη φοβάσαι τίποτα. Ο
τρόπος μου δεν έχει καμιά σχέση
με το δικό σου. Το ένα δε θα
εμποδίσει το άλλο.

ΤΑΣ.: Μα τ' είν' αυτά; Τώρα με τρομάζεις περισσότερο... Ου! μα δεν μπορώ εγώ να ξεδιαλύνω αινίγματα! Τι θα κάμεις;... Γιατί είπες πως ο τρόπος σου θα σ' ανεβάσει ψηλότερ' απ' όπου στεκόσουν; Τι σημαίνει αυτό; Μίλησε καθαρά...

ΒΑΛ.: (Που πονεί τώρα πολύ).

Αργότερα... θα μιλήσω... Τώρα μ' έπιασε πάλι εκείνη η κακοδιαθεσία...

Δεν είναι τίποτα... Άφησέ με να πάω να ξαπλωθώ λίγο στο κρεβάτι, να μου περάσει. (Με μεγάλο κόπο για να κρατηθεί). Κι άμα γυρίσει ο Μανόλης, μου φωνάζεις... (Κινάει για την κάμαρά της, με βήμα που προσπαθεί να το κάνει σταθερό).

ΤΑΣ.: Μη θέλεις βοήθεια;... (Τρέχει κοντά της).

ΒΑΛ.: Όχι, όχι, τίποτα. (Την εμποδίζει). Άσε με... Κι ο Παυλάκης

δεν πιστεύω ν' αργήσει... (Φεύγει δεξιά και κλει από μέσα την πόρτα).
ΤΑΣ.: (Μονάχη). – Της κόστισε... Μα τι να της κάνω;... (Παίρνει στα χέρια της και κοιτάζει την Παναγία).
Τέσσερες χιλιάδες κολονάτα*... (Την αφήνει στη θέση της). Θα της περάσει!...

ΣΚΗΝΗ 5η

ΜΑΝ.: (Με μεγάλη χαρά, εισορμά αριστερά, κρατώντας ένα γράμμα).
Μάνα!... Τασία!... Γράμμ' από το Λομπάρδο! Να το!... Μου γράφει πως με διορίζει.

ΤΑΣ.: (Παίρνει το γράμμα, αλλά με κάποια αδιαφορία· ούτε το ανοίγει).
Α, ο καημένος!...

κολονάτα: ισπανικό αργυρό νόμισμα.

ΜΑΝ.: Πάει κι αυτό! Τελείωσε! Πες πως είμαι κιόλας Αστυνόμος... Ξέρεις πόσα μπορώ να δανειστώ, δείχνοντας μόνο τούτο το γράμμα;... Όσα θέλω!... Μάνα! – Μα πού είναι η μάνα;

ΤΑΣ.: (Τον εμποδίζει να προχωρήσει). Ας τη! ησυχάζει... Συγκινήθηκε τόσο πολύ...

ΜΑΝ.: Μα καλά!... εσύ δε χαίρεσαι; Δεν σου κάνει εντύπωση αυτό το γράμμα;... Ούτε τ' άνοιξες, βλέπω...

ΤΑΣ.: (Κάνει να τ' ανοίξει, απρόθυμα). Τι να τ' ανοίξω;... Σου γράφει πως θα διοριστείς... Εμείς τώρα έχουμε άλλα, σπουδαιότερα...

ΜΑΝ.: Τι;

ΤΑΣ.: (Μ' απορία). Τι;!... Η μάνα μου παράδωσε το μυστικό. Να κι η Παναγία.

ΜΑΝ.: (Γελάει). Ου! τώρα κι άλλη μια φορά!... Από τη χαρά μου για το γράμμα ξαστόχησα να σου το πω.

ΤΑΣ.: Τι; είδες τον κ. Πάπουζα;

ΜΑΝ.: Χα, χα!... Δεν υπάρχει πια κύριος Πάπουζας!

ΤΑΣ.: (Τρομαγμένη). Έφυγε;...

ΜΑΝ.: Τον πιάσανε!

ΤΑΣ.: (Κατάπληκτη). Τον πιάσανε;!...
Γιατί;

ΜΑΝ.: (Φαιδρότατα). Πλαστογράφος ο μασκαράς!

ΤΑΣ.: Ω, δυστυχία!

ΜΑΝ.: Μάλιστα, μάλιστα! Ο σιορ Τζώρτζης ο Πάπουζας, ο μεγάλος επιχειρηματίας, με τις κομπανίες του και με τα μεταλλεία του, πλαστογράφησε στην Αθήνα ένα τσέκι, δεν ηξέρω από πόσες χιλιάδες, τσέπωσε τα λεφτά, ήρθε στη Ζάκυθο να μας κάνει το λόρδο και τριγύριζε σα χάχας στον Πλατύφορο, ώσπου

τον επιάσανε όλο με την κάσκα του! Χα, χα! το περίμενες;
ΤΑΣ.: Μα να σου πω... εμένα δε μου φάνηκε και τόσο πολύ... Πολλά λόγια, πολλά φούμαρα... Αμή τώρα;
ΜΑΝ.: Τώρα;... Ανάγκη που τον έχουμε! Ας είν' καλά τούτο δω! (Της παίρνει το γράμμα). Φέρ' το να το δείξω της μάνας... Μα κοιμάται;
ΤΑΣ.: (Λυπημένη). Ας τη, της το δείχνεις ύστερα... Θα πικραθεί κι αυτή η καημένη, άμα μάθει πως όλ' αυτά έγιναν του κακού-χαϊμανά... (Μένει συλλογισμένη).
ΠΑΥΛ.: (Εισορμά αριστερά, με το καπέλο του). Τα μάθατε; Πιάσανε τον Πάπουζα!
ΜΑΝ.: Γκράτσια ντελ αβίζο!*

Γκράτσια ντελ αβίζο: (φρ. Ιταλ.)
ευχαριστώ για την πληροφορία.

**ΠΑΥΛ.: Α! το ξέρετε;... Τον κλέφτα-
ρο, τον καλπουζάνο,* τον μπαγα-
πόντη!* Που θα μ' έπαιρνε και στην
Εταιρεία του. Ακούς εκεί!... Κι έγινε
ένα σούσουρο στον Πλατύφορο!...
Φανταστείτε, δεν ήθελε ν'
ακολουθήσει τους χωροφυλάκους,
γιατί έλεγε πως βασίλεψε ο ήλιος!...
–«Μπρε, είναι μέρα ακόμα!... – Όχι
νύχτα!». Επιτέλους κάποιος έδειξε
την τσίμα* του κονταριού της
σημαίας στο Κάστρο, που έλαμπε
χρυσωμένη ακόμ' από τον ήλιο.
Μέρα! Και τότες ο κύριος Πάπουζας
–τι να κάμει;– αναγκάστηκε να υπο-
κύψει. Τι ούρρα*, τι γιούχα, τι κακό!**

καλπουζάνος: (λ. τουρκ.)· κιβδηλο-
ποιός, πλαστογράφος, απατεώνας.
μπαγαπόντης: (λ. ιταλ.)· αλήτης,
απατεώνας .

τσίμα: άκρη.

ούρρα: ζήτω.

Μισή ώρα βάσταξε το πανηγύρι!...
(Γελά). Αλήθεια όμως, ποιος θα μας
δώσει τώρα κολονάτα, για να πάρει
το γιατρικό; Κρίμας τη χαρά μας και
το σταύρωμα που κάναμε άδικα της
καημένης της νόνας!... Μ' αφού
είμαστε κουτεντέδες* και χάφτουμε
ό,τι μας πουν...

ΤΑΣ.: (Αυστηρά). Σώπα! Τώρα δεν
έχουμε ανάγκη... Ο παπάκης σου
διορίζεται Αστυνόμος... Του 'γραψε
ο Λομπάρδος.

ΠΑΥΛ.: (Με χαρά). Μπα! μπα!...

Αλήθεια;

ΜΑΝ.: (Αυστηρά). Μάλιστα κύριε!

ΠΑΥΛ.: Ούρρα!! (Χοροπηδά).

ΜΑΝ.: Σκασμός!... Σύχασε!... η νόνα
σου κοιμάται... Και μην παραχαίρε-
σαι, γιατί τώρα που θα 'μαι Αστυνό-
μος με τους κλητήρες θα σε στέλνω

ΚΟΥΤΕΝΤΕΣ: ΚΟΥΤΟΣ.

στο σκολειό. (Στην Τασία). Για θυμήσου όμως Τασία, και τ' αποψινό όνειρο σου!... Είδες τα άτιμα πώς βγαίνουν καμιά φορά; Να τα φλωριά που πέφτανε βροχή και χάνονταν πριν τα πιάσεις. Η ιστορία του Πάπουζα!

ΤΑΣ.: (Με τρόμο κάποιου προαισθήματος). Ναι... μα έπεφταν στο μαύρο πέφκι*... Θεέ μου! γιατί έπεφταν στο μαύρο πέφκι του θανάτου;...

[Αυτή τη στιγμή, η Βαλέραϊνα ανοίγει με κόπο την πόρτα της και σέρνεται προς τη σάλα. Είναι κατάχλωμη, πελιδνή, ετοιμοθάνατη.]

ΒΑΛ.: (Με σπασμωδική φωνή). Α! τι άδικο!... τι άδικο!... Τ' άκουσα όλα!... Βοήθεια, παιδιά μου!... Παυλάκη

πέφκι: μικρό χαλί.

μου, Μανόλη μου!... Δε θέλω τώρα να πεθάνω!... Βοήθεια (Καθώς προχωρεί, κλονίζεται και πέφτει κοντά στο κατώφλι της πόρτας. Τρομάζουν όλοι και ορμούν να τη βοηθήσουν).

ΜΑΝ.: Μάνα!... Μάνα! τι έχεις;...

Είσαι άρρωστη;

ΒΑΛ.: Βοηθάτε με!... Πήρα φαρμάκι!... Το γιατρό!...

ΜΑΝ.: Ω, δυστυχία!

ΤΑΣ.: Ωιμέ!... νατο!

ΜΑΝ.: (Σηκώνει, με τη βοήθεια του Παυλάκη, τη Βαλέραϊνα και την καθίζει στην πολυθρόνα της, που τη σέρνει πιο κοντά η Τασία). Φαρμάκι; Αχ, γιατί να μας το κάμεις αυτό το κακό, μάνα;...

ΒΑΛ.: Γιατί έπρεπε... να φανερώσω το μυστικό, όταν θα 'μουν βέβαιη πια... πως θα πεθάνω... Μα τώρα δε θέλω!... Τώρα δεν είναι ανάγκη!...

Αχ, πώς πονώ!... Ένα γιατρό!... ένα ποτήρι νερό!... Καίουμαι!...

ΜΑΝ.: (Χαμένος, βιαστικά). Θεέ μου!... Νερό της νόνας σου, Παυλάκη!... Τρέχω για γιατρό!... (Ορμά, αρπάζοντας το καπέλο του, να βγει αριστερά).

ΠΑΥΛ.: Νερό!... Πού είναι το κανάτι;... (Φωνάζει). Όρσολα! (Τρέχει σαστισμένος εδώ κι εκεί. Η Τασία τώρα κρατεί τη Βαλέραϊνα).

ΒΑΛΕΡΑΙΝΑ: (Άξαφνα). Μανόλη!... Στάσου!... Παυλάκη! Είναι περιττό!... Δε θέλω τίποτα!... Είναι αργά... Θα πεθάνω!... Πεθαίνω!... Ελάτε κοντά μου!... Ελάτε!... Γρήγορα!...

[Μπαίνει αριστερά η Όρσολα.]

ΟΡΣ.: Παναγία μου!... Τι έχει η κοντέσσα;

[Περιστοιχίζουν τη Βαλέραϊνα καθισμένη στην πολυθρόνα της, στην αγωνία του θανάτου. Κλαίνε.

Προσπαθεί να τους αγκαλιάσει να τους φιλήσει].

ΜΑΝ.: Α, τι κακό που σου κάναμε, μάνα! Συχώρεσέ μας!... Συχώρεσέ μας!...

ΒΑΛ.: Σας συχωράω!... Από την αγάπη μου...

ΤΑΣ.: (Που στέκεται πιο παράμερα, σαν κάποια τύψη να την εμποδίζει).

Μάνα!... Έγνοια σου! Το μυστικό σου εγώ θα το φυλάξω πάντα, σου τ' ορκίζομαι!... (Τρέχει και παίρνει την Παναγία). Κι αυτό το εικόνισμα θα το 'χω στον κόρφο μου φυλαχτό...

ΒΑΛ.: (Πεθαίνοντας). Ευχαριστώ... πεθαίνω πιο ήσυχη τώρα... Μα σ' είχα καλή να το 'λεγες... όταν δεν είχαμε να φάμε!... (Κάνει το σταυρό της). Δεν πειράζει... ας είσαι... και συ... συχωρεμένη!...

[Ξεψυχά. Ανασηκώνεται μια στιγμή και ξαναπέφτει νεκρή].
ΠΑΥΛ.: (Σπαρακτικά). Πέθανε!...
Νόνα μου! Νόνα! (Μένει κοντά της).
ΟΡΣ.: (Πέφτει γονατιστή με κλάματα). – Κυρά μου!... κοντέσσα μου!...
ΜΑΝ.: (Έξαλλος, αρπάζει από το χέρι την Τασία και την τραβά μπροστά). Τασία!... Σκοτώσαμε τη μάνα μας! εμείς τη σκοτώσαμε!
ΤΑΣ.: (Κλαίγοντας). Όχι Εμείς! Η Ανάγκη!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιοι λόγοι έκαναν τη Βαλέραϊνα να πει: «Εγώ δεν είμαι πια τίποτα. Γι' αυτό και δεν πρέπει να ζήσω». Τι προοικονομεί η φράση της αυτή;
2. Ποιο ήταν το τραγικό δίλημμα της κοντέσσας; Τελικά τι την έκανε να υποχωρήσει;

3. Η απόφαση της Βαλέραινας να αυτοκτονήσει τι άνθρωπο φανερώνει;

4. Στο απόσπασμα παρουσιάζονται τρεις γενιές που ανήκουν στην ίδια κοινωνική τάξη. Τι διαφορές παρουσιάζουν;

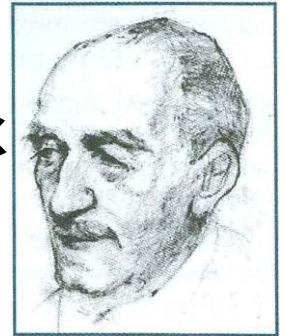

**Το σπίτι του συγγραφέα
στη Ζάκυνθο.
σκίτσο Αντ. Βώτη**

Γρηγόριος Ξενόπουλος (1867-1951)

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, αλλά μεγάλωσε στη Ζάκυνθο και το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του το πέρασε στην Αθήνα, όπου και πέθανε. Παρουσιάστηκε στα γράμματα σε εφηβική ηλικία κι από τότε δεν έπαψε να γράφει. Ασχολήθηκε με όλα τα είδη του πεζού λόγου. Πρώτος αυτός διέγνωσε την αξία των ποιητών Γρυπάρη και Καβάφη και τους παρουσίασε από τις στήλες περιοδικών. Τα περισσότερα μυθιστορήματα και θεατρικά έργα του είναι εμπνευσμένα από την παλιά αριστοκρατική κοινωνία της Ζακύνθου και τη σύγχρονή του αθηναϊκή ζωή. Ο Ξενόπουλος απέσπασε την πεζογραφία από την ειδυλλιακή ύπαιθρο και την προσανατόλισε

προς τη σύγχρονη ζωή, δίνοντας της έτσι αστικό χαρακτήρα. Από τα μυθιστορήματα του ξεχωρίζουν: Στέλλα Βιολάντη (1909), Ο Κόκκινος Βράχος (1915), Πλούσιοι και φτωχοί (1926) κ.ά. Από τα θεατρικά: Φοιτηταί (1921), Πειρασμός (1930) κ.ά. Μερικά θεατρικά έργα απαντούν και ως πεζά. Κατά καιρούς ίδρυσε ή διηύθυνε και διάφορα αξιόλογα περιοδικά, όπως: Εικονογραφημένη Εστία, Διάπλασις των Παίδων, Νέα Εστία.

Το σπίτι του δασκάλου

ΜΕ ΤΗ ΣΥΛΛΟΓΗ του Τάσω, στο σκοτάδι κι άλλα διηγήματα ο Χατζόπουλος επιχειρεί μια ανατομία της κοινωνικής πραγματικότητας. Ώριμος και κατασταλαγμένος στη γλώσσα και την αφήγηση, με προσωπικό τόνο στην έκφραση, καταγράφει τα γεγονότα και τις κοινωνικές συνθήκες, μέσα στις οποίες ζει ο άνθρωπος. Όπως θα διαπιστώσετε, ο συγγραφέας τηρεί τη θέση του αντικειμενικού παρατηρητή, που δε σχολιάζει τα διαδραματιζόμενα, αλλά αφήνει να μιλήσουν τα ίδια τα γεγονότα, οι ίδιες οι πράξεις των προσώπων. Έτσι ο αναγνώστης μένει ανεπηρέαστος, για να κρίνει και να βγάλει τα δικά του συμπεράσματα.

«Να μην είσαι για τίποτε! να μην είσαι για τίποτε» γκρίνιαζε ο παππούς κάθε φορά που ο πατέρας γύριζε το μεσημέρι σπίτι δίχως να μπορέσει να εκτελέσει μια απόφαση, να εισπράξει ένα χρέος που είχε βγει πρώι επίτηδες για να το εισπράξει.

Ο πατέρας έσκυβε το κεφάλι και δε μιλούσε. Έσκυβε το κεφάλι τόσο που τα μουστάκια του 'γγίζανε το πιάτο εκεί που έτρωγε.

Ο παππούς δεν έπαυε να μουρμουρίζει, κι η μητέρα κοίταζε πότε τον πατέρα λυπημένα, πότε τον παππού παρακαλεστικά. Μα ο παππούς δεν έπαυε, κι ο πατέρας έσκυβε και δε μιλούσε.

Το πράμα κατάντησε τόσο συχνό, έγινε ταχτικό, σχεδόν καθημερινό στο σπίτι. Το στόμα του παππού συνήθισε να μουρμουρίζει, οι ωμοί

του πατέρα μάζεψαν από το σκύψιμο, το πρόσωπο του πήρε όψη περισσότερο κουτή παρά θλιμμένη.

Κι όμως τόσο κουτός δεν ήταν ο πατέρας. Μονάχα πως δεν ήταν καμωμένος για έμπορος, όπως το θέλησε η περίπτωση να γίνει, όταν κατέβηκε στην πόλη και παντρεύτηκε με τη μητέρα. Πρωτύτερα ζούσε στο χωριό του απάνω στα βουνά, όπου οι άνθρωποι περνούν τα χρόνια τους παίζοντας χαρτιά, μιλώντας για πολιτικά και κλέβοντας ο ένας του άλλου την κατσίκα. Καμιά ανάγκη, φαίνεται, δε βιάζει εκεί κανέναν να έχει μια ξεχωριστή δουλειά. Τα μόνα γνώριμα έργα είναι του καταμετρητή, του εισπράκτορα, του πάρεδρου* και του αστυνόμου. Απ' όλα

πάρεδρος: ο αναπληρωτής ενός άρχοντα (δημάρχου, προέδρου κτλ.)

αυτά είχε περάσει κι ο πατέρας στο χωριό του, μα κάτω στην πόλη που κατέβηκε, δε βρέθηκε εύκαιρη καμιά από αυτές τις θέσεις, κι ο πεθερός του ντρεπόταν από τον κόσμο να τον βλέπει να κάθεται άεργος και τον βιάζε να πιάσει κατιτί να κάνει. Κι ο πατέρας, το προχειρότερο που βρήκε ήταν το εμπόριο. Το άρχισε στο πόδι και σα στα χωρατά. Κι άξαφνα βρέθηκε χωμένος μέσα στα γεμάτα. Χωρίς να καταλάβει πώς, βρέθηκε μια στιγμή να έχει στο χέρι του όλο σχεδόν το γύρο της επαρχίας. Τα κάρρα που δουλεύαν από το σκάλωμα ως την πόλη δεν του ήταν πια αρκετά, κι έφερε τα δικά του κάρρα, οι αποθήκες που ήταν για νοίκιασμα στην πόλη δεν του χωρούσανε το πράμα, κι έχτισε δικές του, τ' αγώγια που πλήρωνε για να ταξιδεύει εδώ και κει στοιχίζανε πολύ,

ώστε αγόρασε δικό του αμάξι. Κάποιοι το βλέπαν πως παραξανοίχτηκε, και ταχτικά του το ψιθύριζε η μητέρα, μα ο πατέρας είχε πάρει φόρα πια κι ήταν αδύνατο να σταματήσει. Σταμάτησε μόνο όταν ήρθαν ξαφνικά δυο δανειστές απ' το Τριέστι* και κλείσαν τις αποθήκες με σφραγίδες, κατάσχεσαν κάρα κι άλογα και πούλησαν το αμάξι. Ο παππούς πρόλαβε κι έσωσε κάτι από την προίκα της μητέρας, και του πατέρα για να έχει πάλι μια δουλειά τού αφήσανε να εισπράξει ό,τι είχαν παραιτήσει ανείσπραχτο οι δανειστές απ' το Τριέστι.

Τριέστι: Τεργέστη. Γνώρισε μεγάλη εμπορική ακμή κατά το χρονικό διάστημα, στο οποίο αναφέρεται το διήγημα (τέλη του 19ου και αρχές του 20ου αιώνα).

Κι έτσι ο πατέρας βρέθηκε πάλι με δουλειά. Έστησε το γραφείο του σε μια κάμαρα στο σπίτι, έβαλε σε τάξη χαρτιά και συναλλάγματα* κι άνοιξε πράξη με κλητήρες και με δικηγόρους. Για να πληρώνει όμως αυτούς, έπρεπε η μητέρα να γυρίζει με παντούφλες τρύπιες, και στο σπίτι να μην τρώμε κρέας κάθε μεσημέρι. Είναι αλήθεια πως ο πατέρας δεν αργούσε πολύ να πάρει τελεσίδικες απόφασες, και τα εκτελεστά* είχαν γεμίσει το συρτάρι. [Μα μέναν πάντα κλειδωμένα στο συρτάρι]. Κι όσα βγαίναν, ξαναγύριζαν γλήγορα και κλειδωνόντανε. Θα νόμιζε κανείς πως ο πατέρας λυπότανε να τα βγά-

συνάλλαγμα: συναλλαγματική ή ξένο τραπεζογραμμάτιο.

εκτελεστά: οι δικαστικές αποφάσεις που πρέπει να εκτελεστούν.

λει απ' το συρτάρι, κι ο παππούς τον περγελούσε πως του βάλθηκε να κάνει συλλογή από εκτελεστά. Η μητέρα όμως έριχνε το σφάλμα στην καλοσύνη του, στην αγαθή ψυχή που είχε ο πατέρας. Και τότε θύμωνε ο παππούς κι έμπηγε πάλι τη φωνή: «Κουτός, χαμένος, ανίκανος για καθετί».

Ο πατέρας έσκυβε. Κι έπαιρνε κάθε πρωί κι ένα δικόγραφο* στην τσέπη. Μα το μεσημέρι γύριζε πίσω με το άλλο που είχε πάρει χτες μαζί. Το έφερνε πίσω, έλεγε, γιατί του έλειπε μια υπογραφή. Και την άλλη μέρα ξαναέφερνε και το άλλο. Αλλού βάζανε κάτι στο χέρι του κλητήρα, κι ο κλητήρας γύριζε πίσω το εκτελεστό, αλλού τον φοβέριζαν, κι ο κλητήρας φοβόταν κι έφευγε.

δικόγραφο: δικαστικό έγγραφο.

Ο πατέρας πήγαινε στον υπομοίραρχο για να ζητήσει χωροφύλακες να πάνε μαζί με τον κλητήρα. Ο υπομοίραρχος τον δεχότανε φιλικά, έκανε τσιγάρο από την ταμπακέρα που του άνοιγε ο πατέρας, δεν πρόσεχε ούτε το λαθραίο τσιγαρόχαρτο που είχε η ταμπακέρα, μιλούσε μαζί του για τα νέα της αγοράς και τα πολιτικά, μα χωροφύλακες δεν του περισσεύανε ποτέ.

Ο πατέρας ένιωθε την αφορμή. Γύριζε σπίτι τότε σκυφτός και τότε πειστωμένος. Κι όταν του ξαναγκρίνιαζε ο παππούς, τολμούσε και ψιθύριζε καμιά φορά:

«Σαν κι έχω και το κόμμα να με υποστηρίξει».

Και τότε ήταν που θύμωνε διπλά ο παππούς. Το έπαιρνε σαν πείραγμα δικό του, σαν υπαινιγμό για τη

συνήθεια που είχε να είναι πάντα με το κόμμα που δεν ήταν στην αρχή.

«Μας θέλει ν' αλλάξουμε κιόλα κορδέλα*!» φώναζε. Και πετούσε την πετσέτα.

Η μητέρα μαζευόταν φοβισμένη κι ο πατέρας δοκίμαζε κάτι να πει. Μα ένα νόημα της μητέρας τον κρατούσε: Ο παππούς είχε κι άλλη θυγατέρα παντρεμένη, που αφορμή ζητούσε να πάρει στο δικό της σπίτι τον παππού.

Πατέρας και μητέρα σκύβαν τότε τα κεφάλια ως που ξεθύμωνε πάλι ο παππούς. Κι έτσι περνούσε η ζωή στενόχωρη στο σπίτι. Η μητέρα δεν είχε πια να δίνει έξοδα για νέες δίκες, και στο συρτάρι του πατέρα δε μαζευόντανε νέα χαρτιά.

θ' αλλάξουμε κορδέλα: εννοεί ν' αλλάξουμε κόμμα, παράταξη.

Εκεί ήρθε ξαφνικά, ο πατέρας χαρούμενος μια μέρα και ψιθύρισε κάτι της μητέρας: Η μητέρα μέσα σε κείνα που της απόμειναν είχε κι ένα μικρό σπιτάκι, μια κάμαρα όλο όλο μ' ένα κομμάτι αυλή. Από χρόνια το είχε νοικιασμένο ένας παπουτσής και κατοικούσε με τη φαμελιά του. Είχε έρθει από τα νησιά δάσκαλος του χορού μαζί και παπουτσής. Τα πρώτα χρόνια έμαθε κάποιους νέους χορό, έπειτα τον ξέχασε κι ο ίδιος, και τώρα ζούσε μπαλώνοντας περσότερα παρά όσα έφτιανε παπούτσια. Όσο ο πατέρας ήταν στα καλά του, δεν του ζητούσαμε νοίκι ποτέ· το έκλεινε η μητέρα στα σιδερωτικά και στη μαστίχα το γλυκό που έστελνε και της έφτιανε η γυναίκα του. Έπειτα που έπεσε* ο πατέρας, δοκίμασε

ΈΠΕΣΕ: ξέπεσε οικονομικά.

να το κλείσει σε μπαλώματα και μετσοσόλες*. Μα ο δάσκαλος δούλευε ψεύτικα όσο δεν τον πλήρωναν μετρητά, κι η μητέρα άρχισε να στέλνει να ζητά το νοίκι της δασκάλας, αφού απελπίστηκε πως ο πατέρας θα το έπαιρνε από το δάσκαλο. Η δασκάλα έβγαινε στην πόρτα τριγυρισμένη από ένα πλήθος πόδια ξιπόλητα και αχτένιστα κεφάλια και μας έλεγε πως θα το φέρει μόνη της μητέρας. Έτσι είχαν μαζευτεί κάπου δυο χρόνων νοίκια και σημειωθήκανε και κείνα στα βιβλία του πατέρα.

Γι' αυτό λοιπόν το σπίτι του δασκάλου, όπως το λέγαμε, βρέθηκε αγοραστής ανέλπιστα, κι ο πατέρας ήρθε στη μητέρα γελαστός εκείνη την ημέρα. Η μητέρα χρειαζόταν χρήματα κι αυτή κι έμεινε αμέσως

μετσοσόλα: μισή σόλα.

σύμφωνη να πουληθεί το σπίτι του δασκάλου. Μα φαίνεται το άκουσε ο δάσκαλος, φοβέριξε πως δεν το αδειάζει, κι έτσι ο πατέρας ξαναήρθε βαρύς και σκοτεινός την άλλη μέρα. Ο αγοραστής του είπε πως το παίρνει μόνο αν του το δώσουν αδειανό. Και σα δεν ήταν ο παππούς μπροστά, φώναξε ο πατέρας θυμωμένα: «Θα του κάνω χαρτιά, να τον πετάξω έξω με το νόμο».

Κι ετοίμασε την αγωγή. Μα η μητέρα λυπόταν τη δασκάλα και το πλήθος τα παιδιά της και δεν ήθελε να υπογράψει. Μα πάλι στοχάστηκε ύστερα τα χρήματα που θα μετρούσε ο αγοραστής – χίλιες δραχμές και παραπάνω – κι αναγκάστηκε να στέρξει*. Υπόγραψε, κι ο πατέρας πήγε στον πρόεδρο και πήρε την

στέργω: υποχωρώ.

απόφαση. Την έφερε στο σπίτι σα νέο τρόπαιο, κι οι πλάτες του πήγαιναν πέρα δώθε από τη βία*, όταν ξανάφυγε με αυτή. Το απόγεμα ξεκίνησε με τον κλητήρα. Χωροφύλακες δεν του χρειαζόταν να ζητήσει. Πήρε μονάχα τα δυο αγόρια του μαζί και διάλεξε μιαν ώρα που έλειπε από το σπίτι ο δάσκαλος.

Προχωρήσαμε κι οι τέσσερες μαζί. Μπρος ο πατέρας κι ο κλητήρας, πίσω εμείς τα δυο παιδιά. Άμα φτάσαμε, ο κλητήρας έδεσε στο μπράτσο μια κορδέλα μπλάβα και χτύπησε την πόρτα. Μα οι γειτόνοι, φαίνεται, μόλις μας είδαν το πρόφτασαν της δασκάλας, και κείνη κλείστηκε μέσα και σύρτωσε την πόρτα. Ο κλητήρας ξαναχτύπησε. Στο τρίτο

βία: βιασύνη.

χτύπημα έπεσε η πόρτα σωριασμέ-
νη χάμω στο όνομα του νόμου.

Η δασκάλα παρουσιάστηκε στη
μέση από το σωρό τ' αχτένιστα κε-
φάλια και μας κοίταζε χλωμή κι ασά-
λευτη. Δεν έκαμε ούτε κίνημα ν' αντι-
σταθεί. Βοήθησε μάλιστα και κου-
βαλήσαμε έξω το ξύλινο κρεβάτι,
όπου κοιμόταν με το δάσκαλο, ένα
κουτσό τραπέζι με μερικά σκαμνιά,
και δυο τρία παλιά παπλώματα και
στρώματα. Από τα στρώματα χυνό-
ταν τ' άχυρα καθώς τα φέρναμε έξω,
και μέσα σε άλλα δυο τρία ξακάρφω-
τα σεντούκια και καλάθια στοίβαξε
η δασκάλα τα ρούχα των παιδιών
μαζί με πιάτα, μπρίκια, καυκιά* κι
ό,τι άλλο είχαν. Τα κουβαλήσαμε και
τα σωριάσαμε στο δρόμο. Απάνω

καυκί: μικρό (ξύλινο κυρίως)
πλατύστομο δοχείο.

στο σωρό κάθισαν τα ξιπόλητα παιδιά, άλλος σωρός αυτά, και γύρω μαζεύτηκαν οι γειτόνοι και κοίταζαν.

Ο πατέρας έκραξε αμέσως μαραγκό και ξαναέστησε την πόρτα. Την κλείδωσε έπειτα, και φύγαμε.

Ο αγοραστής περίμενε στο μαγαζί του άλλου δρόμου και πρόσταξε και φέρανε ρακιά, όταν ο πατέρας του έδωσε το κλειδί εμπρός στον κλητήρα.

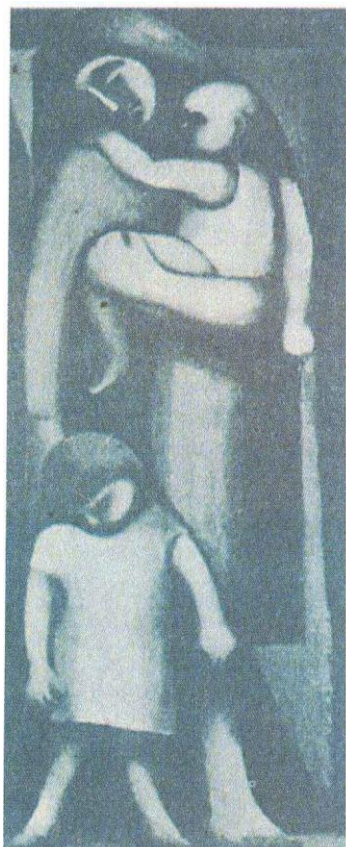
Όπως γυρίζαμε υστέρα στο σπίτι, οι ώμοι του πατέρα κουιόνταν στον αέρα σα φτερά· και το βράδυ στο τραπέζι τον είδαμε να κάθεται πρώτη φορά με σηκωμένο μέτωπο και να τολμά να βλέπει τον παππού στα μάτια.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Μια από τις βασικές αρχές του νατουραλισμού ήταν πως ο άνθρωπος διαμορφώνεται κάτω από την επίδραση του περιβάλλοντος και των περιστάσεων. Αριστοτεχνική εφαρμογή αυτής της αρχής αποτελεί και το διήγημα που διαβάσατε. Αφού το μελετήσετε, ν' απαντήσετε στα παρακάτω ερωτήματα:

- 1. α. Πώς διαγράφεται ο χαρακτήρας του πατέρα από την αρχή ως το τέλος; Πού οφείλεται η αλλαγή της συμπεριφοράς του;**
- β. Πώς παρουσιάζονται από το συγγραφέα τα άλλα πρόσωπα του διηγήματος και ιδιαίτερα ο παππούς (πώς αντιδρά η μητέρα και πώς ο παππούς όσο ο πατέρας δείχνεται ανίκανος ν' ανταποκριθεί σε ό,τι του επιβάλλει το υλικό του συμφέρον;**

Τι αντιπροσωπεύει ο παππούς;).
γ. Το διήγημα τελειώνει α) με την
έξωση του «δασκάλου» και της
οικογένειάς του και β) με τη γεμάτη
ικανοποίηση επιστροφή του πατέ-
ρα στο σπίτι. Τι θέλει να πετύχει ο
συγγραφέας με την αντιπαράθεση
των δυο αυτών σκηνών;
δ. Η αφήγηση, παρ' όλο που ο συγ-
γραφέας τηρεί στάση αντικειμενική,
είναι λιτή και ζωντανή. Να υποστη-
ρίξετε αυτή την άποψη επισημαίνο-
ντας τις αρετές της στις δυο
παραπάνω σκηνές.

**Αδαμάντιος Διαμαντής
(1900-1994), Μητρότητα
(π. 1960)**

Κ. Χατζόπουλος (1868-1920)

**Ο Κωσταντίνος Χατζό-
πουλος (έτσι προτι-
μούσε να γράφει το
όνομά του) γεννήθηκε
στο Αγρίνιο και πέθανε
στο πλοίο, ενώ ταξί-
δευε για την Ιταλία.**

Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο

Αθηνών, πολύ λίγο όμως άσκησε το δικηγορικό επάγγελμα, γιατί αφιερώθηκε στη Λογοτεχνία. Παρέμεινε για 11 χρόνια στη Γερμανία (1900-1901, 1905-1914), όπου και ενστερνίστηκε τις σοσιαλιστικές ιδέες, που είχαν διαδοθεί τότε στη Γερμανία, και προσπάθησε να τις μεταδώσει και στην Ελλάδα, όπου ξαναγύρισε οριστικά το 1914 και παρέμεινε κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Ο Χατζόπουλος μοιράστηκε ανάμεσα στην ποίηση και την πεζογραφία. Στην ποίηση ακολούθησε την τεχνοτροπία του συμβολισμού, ενώ στην πεζογραφία (με εξαίρεση το Φθινόπωρο) έθεσε ως στόχο τη ρεαλιστική απεικόνιση της κοινωνικής πραγματικότητας του καιρού του. Ακολουθώντας τις αρχές του ρεαλισμού και του νατουραλισμού

προσπάθησε να διευρύνει τα στενά πλαίσια της ελληνικής ηθογραφίας και να δώσει διέξοδο στους κοινωνικούς προβληματισμούς του αποκαλύπτοντας μερικές πληγές της σκληρής επαρχιακής ζωής (Αγάπη στο χωριό, Ο Πύργος τον Ακροπόταμου) ή της κοινωνικής πραγματικότητας (Τάσω, στο σκοτάδι κι άλλα διηγήματα). Έγινε έτσι, μαζί με το Θεοτόκη και τον Παρορίτη, ο εισηγητής του κοινωνικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα. Μοναδική θέση στο πεζογραφικό του έργο κατέχει το Φθινόπωρο, που αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα της συμβολιστικής και γενικότερα της λυρικής πεζογραφίας και επηρέασε πολλούς μεταγενέστερους πεζογράφους. Αποφασιστική ήταν επίσης η συμβολή του στην πνευματική ζωή της Ελλάδας με την

έκδοση του περιοδικού «Τέχνη». Το έργο του: α) Ποίηση: Τραγούδια της ερημιάς (1898), Τα ελεγεία και τα ειδύλλια (1898), Απλοί τρόποι (1920), Βραδινοί θρύλοι (1920). β) Πεζογραφία: Αγάπη στο χωριό (1910), Ο Πύργος του Ακροπόταμου (1915), Υπεράνθρωπος (1915), Τάσω, στο σκοτάδι κι άλλα διηγήματα (1916), Φθινόπωρο (1917), Αννιώ και άλλα διηγήματα (1923) γ) Μεταφράσεις: Γκαίτε Ιφιγένεια εν Ταύροις (1910), Φάουστ (1916), Γ. Γκέγκερσταμ Το βιβλίο τον μικρού αδερφού (1915). Κ. Μαρξ - Ένγκελς Το κομμουνιστικό μανιφέστο (1913) κ.ά. Το 1992 εκδόθηκε το σύνολο του ποιητικού του έργου (Τα ποιήματα, φιλολογική επιμέλεια Γ. Βελουδής) και το 1996 το σύνολο σχεδόν του κριτικού έργου στη σειρά του ιδρύματος Ουράνη.

Αρκούδα

ΤΟ ΔΙΗΓΗΜΑ δημοσιεύτηκε το 1893. Ο Μητσάκης είχε μια ιδιαίτερη ευαισθησία για τα ζώα που βασανίζονται και συχνά αναφέρεται σε διηγήματά του σ' αυτό το θέμα. Στο διήγημα που ακολουθεί θα πρέπει να προσεχτεί ιδιαίτερα η παρατηρητικότητα, η δύναμη της περιγραφής και η διεισδυτικότητα της σκέψης τον συγγραφέα σε συνδυασμό με την εκφραστική άνεση και το γλωσσικό πλούτο του, στοιχεία που χαρακτηρίζουν την πεζογραφία του Μητσάκη.

- Άιντε ωρέ τώρα να κάνει πώς φυλάει ου τζομπάνος τα πρόβατα...

Και η αρκούδα, κατάμαυρη αρκούδα, νέα ακόμη, λίγο μεγαλυτέρ' από μανδρόσκυλον, αλλά κακουχημένη*, ρυπαρά, ως κουρασμένη από αθλίαν ζωήν, με μαδημένον εις πολλά μέρη το δέρμα της, με τσιμπλιασμένους οφθαλμούς, και ψωριασμένη, ορθία επί των πισινών ποδών της, παίρνει πειθήνιος το ξύλον από των χειρών του βλάχου, το περνά, μακρόν, φθάνον ως κάτω, εις την γην, αναμέσον εις τους δύο της ώμους, το κρατεί κατά τον τρόπον τούτον, και στηρίζετ' επ' αυτού, ανακλίνουσα και κάπως πλαγιάζουσα το σώμα, ως ν' αποβλέπη δήθεν προς το βόσκον, πέραν, ποιόνιον μεθ' ο, το κατεβάζει, και φέρουσ' αυτό κάθετον, ως κλίτσαν, κάμνει βήματα τινά,

κακουχημένη: ταλαιπωρημένη από κακουχίες.

κινείται, ωσάν να είχαν εμπροστά της στάνην, την οποίαν σαλαγά*...

- Χάιντε τώρα να κάνει πώς ντρέποντι τα κουρίτσια...

Και η αρκούδα, βάλλουσα λαρυγγώδη γρυλλισμόν, δίδει το ξύλον και υψώνει το εμπροστινόν δεξί της πόδι, εκ των δύο που επέχουν παρ' αυτή τόπον χειρών*, σκεπάζει δι' αυτού τα όμματα, ημικρύπτουσα το πρόσωπον, ως ντροπαλή παρθένος, νεάνις που συστέλλεται τον κόσμον, χαμηλώνει το κεφάλι, φεύγει τ' αυθάδη βλέμματα...

- Χάιντε τώρα να κάνει πώς γυαλίζεται του κουρίτσι για να πάει στου πανηγύρι...

σαλαγώ: οδηγώ τα ζώα με φωνές. που επέχουν... χειρών: που έχουν τη θέση των χεριών, δηλ. τα μπροστινά.

Και η αρκούδα προσεγγίζει το ζερβί της πόδι, γουβωμένον, ως καθρέφτην τάχα, εις το ρύγχος της, και προσποιείται πως γυαλίζετ’* εις αυτό, ενώ με τ’ άλλο τακτοποιεί τας τρίχας του μετώπου της, χαϊδεύει ελαφρώς αυτάς, φιλάρεσκος...

- Μπράβο!... Έλα χάντε τώρα να φιλήσει και του χέρι...

Πλησιάζον δε, συμφώνως με το πρόσταγμα, το τιθασσόν αγρίμιον, δουλοπρεπώς, τρίβει την μούρην του επάνω εις την μαλλιαρήν τραχείαν χέραν του αλήτου*...

- Μπράβο, μπράβο!... Χόρεψε τώρα και λιουγάκι, για να ιδούνε οι κυράδες...

Και η αρκούδα, σείουσα τον χαλκάν, όστις περιβάλλει τα σαγόνια

γυαλίζεται: καθρεφτίζεται.

αλήτης: ο περιπλανώμενος.

της, κλαγγάζουσα τον κρίκον, όστις διατρυπών συνέχει το επάνω προς το κάτω χείλος της, κροταλίζουσα την μακράν άλυσον, δι' ης κρατεί αυτήν δεμένην ο αφέντης της, αρχίζει να περιγυρνά τον κύκλον των παιδιών. Ο βλάχος, μακεδών βλάχος, με μικρόν καλπάκι, μόλις στηριζόμενον επί της κορυφής της κεφαλής του, παμμέλαιναν πυκνήν κόμην, ανήμερον*, ακανθώδη γένεια παισιώνοντα την ηλιοκαμμένην όψιν του, ψηλός, φουστανελλάς, στεκόμενος εν μέσω, εις το κέντρον, κρούει δια των δακτύλων του το ντέφι που βαστά εις την παλάμην του, και τραγουδεί ανώμαλον και άξεστον και δύσηχον* τραγούδι, με ξενίζοντα σκοπόν, αγνώστους λέξεις, ακατά-

ανήμερος: (ενν. κόμη) άγρια, ακατάστατη. **δύσηχος:** κακόηχος.

ληπτον την έννοιαν. Κι εκείνη, προς τον δούπον* του, προσπαθεί να αρμόση τα βήματα αυτής, να κινηθή ερρύθμως*, με τα σκέλη απλωτά, εις όρχησιν, διαγράφουσα πέριξ του βλάχου τροχιάν κανονικήν, χονδροειδώς λυγίζουσα το άκομπον κορμί της, και ακκιζομένη* κωμικώς, πηδώσα κάπου κάπου, και μουγκρίζουσα συχνά...

* * *

Εις την μικρήν πλατείαν, εκεί πέρα, κατά το Βαθρακονήσι, δεν είναι οι θεαταί πολλοί. Τον κύκλον απαρτίζ' εικοσαριά παιδιών, δεκάς περίπου γυναικών προβάλλει εκ των γύρωθεν

δούπος: υπόκωφος κρότος.

ερρύθμως: ρυθμικά, με ρυθμό.

ακκιζομένη ρ. ακκίζομαι: υποκρίνομαι, προσποιούμαι, κάνω νάζια.

σπιτιών, και από το μπακάλικον που είν' εις την γωνιάν τρεις-τέσσερες προσβλέπουν, καθισμένοι έξωθεν επάνω εις σκαμνιά. Αλλ' ο αλήτης, προ μικρού εμφανισθείς, από στενού τινός, κατεβαίνοντος το πλευρόν ενός εκ των παρακειμένων λόφων, ερχόμενος μακρόθεν, βαρυνθείς να προχώρηση, αρκεσθείς πιθανώς εις τούτους, ή ελπίζων ίσως να ελκύση κι άλλους βαθμηδόν*, το έστησεν εκεί, καταμεσής, προ μερικών στιγμών, και άρχισε να προσκαλή την ηθοποιόν του την τετράποδα εις πρόχειρον παράστασιν χορού και μιμικής. Εκείνη, επομένη πριν κατόπιν του, βραδυπατούσα εις τα τέσσερα, κοιτάζοντας χαμαί, ωσάν ν' αναζητούσε τίποτ' εις το έδαφος, ωρθώθη αίφνης, εσηκώθηκ' εις τα

βαθμηδόν: σιγά σιγά.

δύο, ισοσταθμῆθη ἀντιμέτωπος
αυτοῦ. Ἐτρεξαν τὰ παιδιὰ, παίζοντα
τέως* ἄτακτα ἐδῶ κι ἐκεῖ, ἀνέβλεψαν
αἱ διαλεγόμεναι γειτόνισσαι, οἱ πίνο-
ντες εἰς τὸ τραπέζι τοῦ μπακάλικου
ἔστρεψαν τὸ κεφάλι. Καὶ ὑπὸ τὴν
σκιάν τοῦ Ὑμηττοῦ, ὄν βὰφ' ἡ δεῖλη
μὲ τὰ ροδινότερὰ τῆς χρώματα,
παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ξηροῦ πλησίον
ρεύματος, εἰς τὴν ἐσχατιάν αὐτὴν τῆς
πόλεως, ὁ αυτοσχέδιος θεατρῶνης
ἐξεγείρει τοὺς ἠχοὺς τῆς συνοικίας
μὲ τ' ἀήθη* τοῦ προστάγματα, χάριν
τοῦ πρωτοτύπου τοῦ θεάματος. Καὶ
τὰ προστάγματα αὐτὰ, θέλον – μὴ
θέλον, φιλοτιμείται τὸ ἀγρίμιον νὰ
ἐκτελή, συμμορφούμενον μὲ τῆς
γνωρίμου τοῦ φωνῆς τοὺς τόνους
καὶ ταυτίζον τὰς κινήσεις καὶ τὰς

Τέως: ὡς τότε
ἀήθη: ἀσυνήθιστα.

στάσεις και τα άλλα του διαβήματα,
προς την μαντευομένην έννοιάν των.

- Χάιντε ωρέ τώρα να κάνει πώς κα-
μαρώνει του νύφη κι ου γαμπρός...

Και η αρκούδα, ρίχνει κάτω πα-
ρευθύς τα μούτρα της, σταυροθετεί
τα χέρια, προσλαμβάν' ήθος ευπρε-
πές και σοβαρόν, γέρνοντας τον λαι-
μόν και μισοκλείνοντας τα μάτια...

- Χάιντε τώρα να κάνει πώς ζυμώ-
νει του νοικοκυρά να φκιάσει ψωμί
να φάνε στου σπίτι...

Και η αρκούδ' αρχίζει ν' ανεβοκα-
τεβάζη τις χερούκλες της, μ' ορμήν,
ως να τις χών' εις σκάφην μέσα, και
ν' ανακινή την πλέουσαν εις το
νερό λευκήν πλαδαράν ζύμην...

- Άιντε τώρα να χορέψει πάλε
καμπόσο...

Και η αρκούδα, επαναλαμβάνει
τον ορχηστρικόν της γύρον, αρχί-
ζουσα να συστρέφεται, και να κτυπά

τα πόδια εις την γην, και να σαλτά-
ρη, και να κορδακίζη*, και να
χαριεντίζεται...

- Χάι γλήγουρα λιγάκι!...

Και τριγκινίζει*, συρομέν' η άλυ-
σος, απότομα, ελκύουσα σκληρώς
τον κρίκον των χειλέων της. Η δε
αρκούδα, πρόθυμος, υπακούουσα,
επιταχύνει τον χορόν της, ενώ ο
άνθρωπος βροντά με δύναμιν το
ντέφι του...

Θα την συνέλαβεν, αναμφιβόλως,
αρκουδόπουλον μικρόν, αρτίτοκον,
εις καμμίαν φάραγγα του Πίνδου,
της Ροδόπης, νεβρόν* πλήρη αγριό-

κορδακίζω: χορεύω άσεμνο χορό.
τριγκινίζει: ηχοποίητη λέξη· κάνει
τριγκ τριγκ.

νεβρός: νεογέννητο ελάφι. Εδώ
γενικά το νεογέννητο.

τητος και ρώμης, γεμάτον από τον ακάθεκτον χυμόν ζωής θηριώδους γεννημένον αποκάτω από το φύλλωμα καμμιάς γηραιάς οξιάς ή κανενός γιγαντίου γράβου*, μέσα εις των δασών τα μαύρα βάθη, δίπλα εις την φοβεράν βοήν του παραρρέοντος χειμάρρου, νύκτα τινά τρικυμιώδη, υπό την χιονώδη του βορρά πνοήν, και υπό την αμυδράν λάμψιν των αστέρων, μαστιζομένων υπό της καταιγίδος. Θα εκαιροφυλάκτησε βεβαίως, κάποιαν στιγμήν, καθ' ην θα έλειπεν η μάνα, ο πατήρ του, προς αναζήτησιν βοράς*, ανύπνοπτοι, θα το είχαν αφήσει μόνον, έρημον, εμπιστευμένον εις την αγκαλιάν της μητρός φύσεως, χωμένον εις τον ίσκιον της φωλιάς του, και περιμένον

γράφος: είδος δέντρου.

βορά: (η)· τροφή.

να γυρίσουν. Και από ημερών κατασκοπεύων, ενεδρεύων μετά προσοχής, άμα το ηύρεν έτσι, εκατάλαβε πως ήτον εγκαταλειμμένον και ανυπεράσπιστον θενά έτρεξεν αμέσως, θα εχώθ' εις την μονιάν* του, θα το ετύλιξε διαμιάς εις το καπτότον του, θα το εζάλισε, θα το ετύφλωσε, και θα το άρπαξεν αιφνίδια, σπαράζον, σαστισμένον, ανίκανον ν' αντισταθεί κατά της βδελυρός* δυνάμεως του δόλου, προς της απάτης την τεχνικήν έφοδον. Ή, αφού άφησε κι επέρασαν μήνες τινές από την γέννησίν του, μόλις άρχισε να μεγαλώνει, θα του έστησε παγίδα ίσως, εκεί κάπου, εις την κρύπτην του κοντά, δοκάναν με προβάτου κρέας, κι εξελθόν δια να σκιρτήση εις τα χόρ-

μονιά (η): φωλιά άγριων ζώων.

βδελυρός: βρωμερός, αηδιαστικός.

τα, να δοκιμάση την ισχύν των νέων
νεύρων του, ελκυσθέν εκ της οσμής,
θενά το έπιασε το άμαθον, μάτην
εγείρον την ηχώ της λαγκαδιάς με
τας έκπληκτους ωρυγάς* του. Και
αφού άπαξ έγινε τοιουτοτρόπως
κύριός του, θα το μετέφερεν εις την
οικτράν του κατοικίαν, εις την αχυ-
ρόπλεκτον καλύβαν του, και θα του
έκοψε τα νύχια τ' ανυπόμονα να
εμπηχθούν εις σάρκα, θα ξερίζωσε
τα δόντια του, άτινα κνίζει* από τώρα
αίματος η όρεξις, θα του ετρύπησε
τα χείλη, δια να περάση μεταξύ τον
κρίκον, θα εδέσμευσε με τον χαλινόν
το ρύγχος του, θα ήρμοσε την άλυ-
σον, όπλα φυλακτικά της ανανδρίας
του, δειλής προς ασφάλειάν του

ωρυγή: άγρια φωνή ζώου,
ουρλιαχτό.

κνίζω: ερεθίζω, προκαλώ.

πονηρίας μηχανεύματα. Και αφού
έτσι εσιγούρευε το άθλιον πετσί του,
θεν' απέμεινε ζων έκτοτε μαζί του,
θα το εκράτησε καιρόν συγκυλιόμε-
νον όπως αυτός εντός της βρώμας
της δυσώδους τρώγλης του, θα του
εκόλλησε την λέραν του κορμιού του,
θενά του μετέδωκε τις ψείρες του,
και θενά ήρχισε δια της πείνας, δια
της δίψας, δια του ξύλου, δια του φό-
βου, δια της βίας, δια της πειθούς
και της ανάγκης, τυράννων αυτό,
παιδαγωγών αχρείως* εις τοιαύτα
παίγνια, προς τέρψιν μέλλουσαν των
όχλων. Αφού δε το εγύμνασε καλά
καλά, αφού κατέπνιξε βραδέως
βαθμηδόν εντός του παν γενναίον
ένστικτον, αφού το έκαμε λημών*,

αχρείως: εδώ άθλια.

λημών: τσιμπλιασμένο (ρ. λημώ).

απόζον*, οκνηρόν τετράποδον,
εκνευρισμένον κατοικίδιον, αφού το
εκατάντησε των φαύλων επιθυμιών
του όργανον τυφλόν, μέσον ασυνεί-
δητον, χωρίς υπερηφάνειαν, χωρίς
θέλησιν, θα το επήρ' από το χαλινά-
ρι, και το σέρνει τώρα δούλον, στην
σκλαβιάν ανατραφέν, το γεννημένον
να πλανάτ' αδέσμευτον, ελεύθερον
ανά των ράχεων τα ύψη, εις ρεμμα-
τιές και εις χαράδρας κι εις δρυμούς,
ακολουθούν αυτόν ανά τ' ακάθαρτα
σοκάκια των πόλεων, ανά τας συ-
νοικίας των χωρίων, ως χειρόηθος*
μαϊμού, δια να επίδειξη την θαυμα-
τουργόν του ικανότητα. Κι ελεεινόν,
ταπεινωμένον, δειμαλέον*, άτονον

απόζον: που βγάζει άσχημη μυρω-
διά (ρ. απόζω).

χειρόηθος: ήμερος, πειθήνιος.

δειμαλέος: τρομαγμένος.

**υπείκον εις τους ραβδισμούς, εις
τας στερήσεις και εις την
συνήθειαν, αυτό, γυρίζει μετ' αυτού,
χορεύει, υποκρίνεται, χειροφιλεί,
δέρεται, γρυλλίζει...**

*** * ***

**- Χάιντε τώρα να κάνει πώς φυλάει
ου δραγάτης τα σταφύλια που πάνε
να κλέψ'νε...**

**Και η αρκούδα, κάθεται του κ...
βάζει πάλιν στη ράχη της το ξύλον,
διαμπερές*, πλάγιον, ως τουφέκι,
ακουμπά τη μια του άκραν χάμω, το
χουφτιάζει απ' το άνω, κι απ' το
κάτω μέρος, κι αγναντεύει, ως από
τσαρδάκαν* υψηλήν, μακράν...**

**- Χάιντε τώρα να κάνει πώς
σημαδεύει τους κλέφτες...**

**διαμπερές: περασμένο πέρα πέρα.
τσαρδάκα: καλύβα.**

Και η αρκούδα, φέρνει το τουφέκι της το ξύλινο εμπρός, και το ευθύνει οριζόντιον, το στηρίζει επί των δακτύλων των ποδών αυτής, επί του γόνατος, παρά την ρίζαν της μασχάλης, κρατούσ' αυτό δια των χειρών, εν στάσει σκοπευτού, ετοίμου να πυροβόληση...

- Χάιντε τώρα να κάνει πώς αγαπιέτι του αντρόγυνου...

Και η αρκούδα, ωρθωμένη, εξαπλώνει τον βραχίονα, ωσάν να θέλη ν' αγκαλίση, να ζητή να περιβάλη μέσην υποτιθεμένην προ αυτής, ερωτικώς...

- Χόρεψε καλά, μωρή...

Κι επισειόμενον το ρόπαλον, εξαίφνης, απειλεί αυτήν, ανόρεξον ολίγον δειχνομένην.

* * *

Χόρεψε καλά, ταλαίπωρη αρκούδα, χόρεψε καλά, δια να μη φάγη

λακτισμούς ο πισινός σου! Χόρεψε
γρήγορα και χόρεψε θερμά, δια να
μη σου αργάσουν* το τομάρι οι
ξυλιές! Χόρεψε τεχνικά και χόρεψ'
εύθυμα, διότι το βράδυ, μέσα εις την
πνιγηράν σας τρύπαν, όπου άγχεται
το στήθος σου, δεν θα βρεθή ούτε
καν ένα κόκαλον να γλείψης! Χόρε-
ψε ποικιλότροπα, διότι θα δεθής
σκληρότερα, και ισχυρότερα θα
σφίξη ο κημός* την μύτην σου!
Χόρεψ' αρκούδα, χόρεψε δια να
γελάσουν οι διαβάται που περνούν!
Χόρεψ' αρκούδα, χόρεψε δια να σε
ίδουν οι κυράδες του μεμακρυσμέ-
νου μαχαλά, που σε κοιτάζουν απ'
τας θύρας, από τα παράθυρα, και
μειδιοούν με τα παράξενά σου τα κα-
μώματα! Χόρεψ' αρκούδα, χόρεψε

αργάζω: κατεργάζομαι δέρματα.

κημός: φίμωτρο, χαλκάς.

δια να διασκεδάσουν τα παιδόπου-
λα, όπου πολιορκούν τον βλάχον
και την ορχηστρίδα* του, φαιδρά
δια το σπάνιον φαινόμενο, κι οπού
σε βλέπουν έκπληκτα, και σε περι-
εργάζονται και σε θαυμάζουν και σ'
εμπαίζουν και χοροπηδούν τριγύρω
σου κι αυτά, και προσεγγίζουν όσον
δύνανται, και πού και πού επιχει-
ρούν ν' αδράξουν τρίχες αιφνιδίως
και βιαίως από την μαύρην σου
προβιάν, καθώς διαβαίνεις έμπρο-
σθέν των! Και αν από τα μάτια τα
μικρά σου, κάποτε, τα θαμβωμένα,
στιγμιαίον όνειρον αποστασίας διε-
λαύνει, συλλογίσου, ότι υπάρχουν
εις τον κόσμον και άλλαι αλυσίδες,
και χονδρότεραι! Και αν, ενίοτε, το
βλέμμα το καμμύον* σου, μ' έρωτα

ορχηστρίδα: χορεύτρια.

καμμύον: νυσταγμένο, κοιμισμένο.

προσηλούται εις του αντικρύ
βουνού τα πλάτη, σκέψου πως
πριν να κάμης κι εν' ακόμη βήμα δι'
εκεί, περισσότερ' από μίαν θενά είν'
αι ράβδοι που θα σου συντρίψουν
τα πλευρά! Και αν από τον
σκοτισμένον νουν σου, και τ'
ασφυκτιώντα στέρνα σου, και την
ψυχήν σου την βασανισμένην,
πόθος περνά, ανάμνησις, επιθυμία,
μάταιον ορμέμφυτον, ω, ενθυμήσου
πως δεν έχεις πλέον ούτε νύχια
κοπτερά, ούτε οξείς οδόντας, ούτε
μυς αδρούς, ούτε αλκήν πνευμό-
νων, ούτε σφρίγος αίματος!

* * *

- Χάιντε, τώρα να χαιρετίσει τους
αφεντάδες...

Και η αρκούδα, υψώνει προς το
κούτελον το χέρι, κάμνει το σχήμα,
ευσεβάστως, ως στρατιώτης...

- Χάιντε, τώρα να κάνει πώς φυλάγουντι οι γυναίκες για να μην τις μαυρίσ' ου ήλιος...

Και η αρκούδα, συγκάμπτει τον αγκώνα παρευθύς, καλύπτει δι' αυτού την μούρην της, προσπαθεί ν' αντικρούση ούτω πως το φως, να γλιτώση τας ακτίνας του καυστικού άστρου, ων η φλόγα την φοβίζει...

- Χάιντε, τώρα να κάνει πώς κοιμάται ου γέρος με τη γριά...

Και η αρκούδα εξαπλώνετ' εις το χώμα, και κυλίετ' επ' αυτού, τείνουσα τους πόδας της, ανάσκελα, με την ράχην καταγής, κινούσα τους οπισινούς μηρούς της εις ασελγή σχήματα. Όταν δ' εγείρεται ορθή, εκ νέου, επί της δοράς* της μελανής της, άσπρη κηλίσ πλατεία σκόνης εκτυπούται. Κι έτσι, ο αλήτης, δίδει

δορά (η): δέρμα.

το ντέφι προς αυτήν, δια να γυρίση
επί άγραν πεντάρων. Αλλ' οι κυρά-
δες δεν δεικνύουν και μεγάλην προ-
θυμίαν, κάνουν ότι δεν προσέχουν
διόλου τον αλλόκοτον επαίτην,
αποφεύγουν να του ρίψουν
αμοιβήν. Μόνον δε τρεις ή τέσσερες
επιτυγχάνει να μαζεύση, τις οποίες
παρουσιάζ' εις τον αφέντην της, κι
εκείνος εν στιγμή τις χών' εις το
ταγάρι του, μεμψίμοιρος.

* * *

- Μα δεν την χόρεψες καλά..., λέγει
δικαιολογουμένη προς αυτόν μία
χονδρή.
- Δε χόρεψ' καλά, δε λες που δε θες
να δώσ'ς!..., αποκρίνετ' ο βλάχος
θυμωδώς.

Και δυσαρεστημένος, ο αλήτης,
έλκει εκ του χαλινού το ζώον του,
κινείτ' εις αναχώρησιν. Και μελαγ-

χολικόν, βαρύθυμον, με ύφος ανι-
ών*, τετραποδίζον πάλιν, ακριβώς
όπως ένας μολοσσός*, λειψόθριξ*,
κολοβός, βαίνει το αρκούδιόν του
εξωπίσω του, σκύβον την κεφαλήν,
αργά βαδίζον, με την πλατείαν
άσπρην του κηλίδα εις τα νώτα,
στρογγυλήν, διαγραφομένην στο
τομάρι του. Και καθώς βαίνει έτσι,
λέγεις πως πράγματ' ίσως συλλογί-
ζεται, ότι εάν δεν ήτον η κατηραμένη
αυτή άλυσος και ο κλοιός ο απεχθής
και ο φρικτός ο κρίκος, θεν' απετί-
νασσε με ένα μόνον της σιαγόνοσ
κτύπημα τον μισητόν αλήτην, θα
εσκόρπιζε τον συρφετόν των παρε-
στώτων, και θεν' έφευγ' έκφρον,

ανιών: βαρυεστημένο.

μολοσσός: τσοπανόσκυλο.

λειψόθριξ: που του έπεσε το
τρίχωμα

ωρυόμενον, προς των αγρών την έκτασιν. Αλλ' ο χαλκάς του σφίγγει πάντα στερεώς τας σιαγόνας, ο κρίκος δυνατά συνέχει το οξύ του ρύγχος κλειδωμένον, και η σιδηρά του άλυσος, τραχεία, το τραβά, και άτολμον, ουτιδανόν, νυστάζον, προστρίβειτ' εις τας κνήμας του ανθρώπου, προχωρούν, ενώ των παιδαρίων ο σωρός ηγείται* κι έπεται*, εξαγγέλλων ανά την συνοικίαν του εξευτελισμένου θηρίου την διαπόμπειυσιν* ...

διαπόμπειυσις: ατιμωτική περιφορά, ρεζίλεμα.

έπομαι: ακολουθώ.

ηγούμαι: πηγαίνω μπροστά.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Ο συγγραφέας περιγράφει μια σκηνή. Να προσέξετε α) πώς γίνεται η περιγραφή, β) τι θέλει ιδιαίτερα να προβάλλει ο συγγραφέας, γ) ποια στοιχεία φανερώσουν τη συναισθηματική του τοποθέτηση.**
- 2. Ποια συναισθήματα και ποιες σκέψεις προκαλεί στο συγγραφέα η σκηνή που περιγράφει;**
- 3. Θα μπορούσε η αρκούδα της συγκεκριμένης σκηνής να θεωρηθεί ως σύμβολο; Να εκθέσετε τις απόψεις σας.**
- 4. Να δικαιολογήσετε τους χαρακτηρισμούς που υπάρχουν στο εισαγωγικό σημείωμα σχετικά με την πεζογραφία του Μητσάκη.**
- 5. Να διαβάσετε το ποίημα του Άγγελου Σικελιανού Ιερά οδός.**

Μιχαήλ Μητσάκης (1868-1916)

Γεννήθηκε στα Μέγαρα.

Αποφοίτησε από το Γυμνάσιο Σπάρτης και παρακολούθησε δυο χρόνια μαθήματα Νομικής στην Αθήνα.

Γρήγορα όμως τον απορρόφησε η δημοσιογραφία και η λογοτεχνία.

Έγινε συνεργάτης σε πολλές εφημερίδες και περιοδικά του καιρού του και διακρίθηκε ιδιαίτερα με το οξύτατο πνεύμα, την πλατιά γνώση και το απολαυστικό γράψιμό του. Δυστυχώς από το 1896 το δυνατό αυτό μυαλό χάθηκε για τα γράμματά μας. Τα υπόλοιπα χρόνια του τα έζησε ψυχικά και πνευματικά άρρωστος. Το πεζογραφικό έργο του περιλαμβάνει διηγήματα και κριτικά άρθρα και έχει συγκεντρωθεί στο βιβλίο Μιχ. Μητσάκης - Το έργο του, με επιμέλεια Μιχ. Περάνθη.

Η Τιμή και το Χρήμα

Η ΤΙΜΗ ΚΑΙ ΤΟ ΧΡΗΜΑ εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1914. Όπως όμως αναφέρει ο ίδιος ο συγγραφέας στην αφιέρωσή του στην Ειρήνη Δεντρινού «εγράφηκε πριν από το βαλκανικό πόλεμο, που ήταν το προοίμιο του σημερινού ολέθριου σπαραγμού της Ευρώπης και εδημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στο Νουμά ενώ διαρκούσε και εμάνιζε εκείνη η αντάρα». Η χρονική περίοδος που γράφηκε το διήγημα (νουβέλα θα λέγαμε σήμερα) συμπίπτει με την ακμή της σοσιαλιστικής δράσης του συγγραφέα. Το 1907-1909 ο Θεοτόκης παρακολουθεί μαθήματα στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου. Την εποχή αυτή η σοσιαλ-

δημοκρατική κίνηση στη Γερμανία βρίσκεται στην κορύφωσή της. Κι ενώ στην πρώτη φάση της πεζογραφίας του ανανεώνει την ελληνική ηθογραφία με γλώσσα αδρή και λιτή (Κορφιάτικες ιστορίες), στη δεύτερη φάση, επηρεασμένος από τις σοσιαλιστικές ιδέες, προσπαθεί να δείξει ότι με το κοινωνικό σύστημα που ισχύει, το χρήμα και το συμφέρον αλλοιώνουν το χαρακτήρα των ανθρώπων και κατευθύνουν τις πράξεις τους. (Η Τιμή και το Χρήμα, Οι σκλάβοι στα δεσμά τους). Ο ιδεολογικός αυτός προγραμματισμός δε ζημιώνει καθόλου το διήγημα, που είναι οργανωμένο δραματικά, με σκηνές ζωντανές και ανθρώπινες. Η Ειρήνη Δεντρινού σε ομιλία της με τίτλο «Ο Κωνσταντίνος Θεοτόκης σαν συγγραφέας, σαν άνθρωπος» είπε σχετικά:

«Στην Τιμή και το Χρήμα –το πρώτο κατά χρονολογική σειρά μεγάλο διήγημα του Θεοτόκη– περιγράφεται ιδιαίτερα το κερκυραϊκό προάστιο, το Μαντούκι, και γενικά η κατάσταση της Κέρκυρας στην εποχή της πρωθυπουργίας του Γ. Θεοτόκη. Αντίθετος προς το συνονόματό του, ο συγγραφέας καυτηριάζει σατιρίζοντας τα πολιτικά συστήματα της τότε εποχής, το κυρίαρχο ρουσφετολόι, την πρόοδο του συστηματικού λαθρεμπορίου στις κερκυραϊκές ακτές και την εξαχρείωση του εκλογέα. Ανάμεσα σε όλη αυτή την κίνηση πλέκεται το τρυφερό και γεμάτο ποιητική αφέλεια ειδύλλιο της Ρήνης και του Ανδρέα, που η χρηματική ανάγκη το παρακολουθεί για να το χτυπήσει θανάσιμα. Έτσι ο συγγραφέας, αφού μας αποδείξει πόσο κυρίαρχα, πόσο τυραννικά, το χρήμα επιβάλλεται και

στα δυνατότερα και αγνότερα αισθήματα μας, βάζει στο στόμα της Ρήνης τον ύμνο της αγάπης, ανώτερης απ' όλα τ' άλλα συναισθήματα, με μια φράση λιτή, χωρίς καμιά παράχορδη, επιδειχτική κραυγή, και που λιτότερη γίνεται στο στόμα της κοπέλας του λαού: “Με τα τάλαρα δεν αγοράζεις την αγάπη”, λέει η Ρήνη του Αντρέα», («Νέα Εστία» Α' 1927, τεύχ. 7 και 8, και: Εκδ. «Κείμενα» Η Τιμή και το Χρήμα: σ. 121).

Ο Άγγελος Τερζάκης επίσης έγραψε σχετικά τα εξής:

«Ποιός φταίει; Η ερώτηση ανεβαίνει αυθόρμητα στα χείλη του αναγνώστη σαν τελειώνει το διήγημα – κι αυτό είναι εκείνο που είχε αποζητήσει ο συγγραφέας. Την απάντηση την έχει άλλωστε δώσει ο ίδιος με το «λάιτ μοτίβ»* του έργου: “Ανάθεμά τα τα τάλαρα!”. Το λέει η Τρινκού-

λαινα, το λέει ο Αντρέας, –όταν βλέπει πως η ευτυχία χάθηκε πια– και τα δυο φαινομενικά αντίπαλα μέρη». Με τις κοινωνικές συνθήκες της εποχής, συνεχίζει ο Τερζάκης, «σωτηρία δεν υπάρχει· οι άνθρωποι προστυχεύουν, τα ευγενικά συναισθήματα σβήνουν, τα πάντα γίνονται αντικείμενα συναλλαγής. Συμπόνια βαθιά μας απομένει, σαν κατακάθι, για όλους ανεξαιρέτα τους ήρωες, αφού όλοι τους είναι θύματα και κανένας τους προσωπικά φταίχτης.

Λάιτ μοτίβ: (γερμ. λέξη)·
φανερώνει μία φράση (όπως εδώ)
ή ένα θέμα αρκετά χαρακτηριστικό
που σ' ένα μουσικό κυρίως έργο
εμφανίζεται περιοδικά, για να μας
θυμίζει μια ιδέα ή ένα συναίσθημα.

Το δίπτυχο των αξιών, που εκφράζεται στον τίτλο του έργου, μένει, έτσι, γενικότερα αποφασιστικό και καλύπτει το μεγαλύτερο ποσοστό του Θεοτοκικού έργου· Τιμή-Χρήμα» (Κωνσταντίνος Θεοτόκης, Βασική Βιβλιοθήκη, Τόμ. 31, σ. 16).

[Οι λαθρέμποροι]

Σαν καλή νοικοκυρά η σιόρα Επιστήμη η Τρινκούλαινα εσηκώθηκε πρωί πρωί από το κρεβάτι, εφόρεσε μόνο το μεσοφόρι της, έσιαξε λίγο τα μαλλιά της, άνοιξε την πόρτα της κι εβγήκε μια στιγμή στο λιθόστρωτο καντούνι της. Οι γειτόνοι εκοιμούταν ακόμη· εκοίταξε ψηλά το μικρό κομμάτι του ουρανού που ολοένα φώτιζε κι όπου έλαμπαν ακόμα δυο ή τρία αστέρια, εκοίταξε κιόλας στην άκρη του στενού του δρόμου τη

θάλασσα, που απλωνόταν ως τα απέναντι βουνά της Στεριάς σταχτιά κι ήσυχη, κι εξαναμπήκε πάλι στο σπίτι της για να ανάψει φωτιά στο μικρό μαγειριό της. Ήταν γυναίκα μισόκοπη, έως σαράντα πέντε χρονώ, λιγνή και ψηλή, με ζαρωμένο πρόσωπο, με πολλά μαλλιά άσπρα· αλλά τα μάτια της ήταν ζωερά κι ακόμα νέα.

«Θα κάμει ζέστα σήμερα», εσυλλογίστηκε ανοίγοντας το μικρό παράθυρο του μαγειριού. Και βλέποντας πως το φως δεν ήταν ακόμη αρκετό, άναψε μ' ένα σπίρτο το κατάμαυρο λυχνάρι που κρεμότουν από ένα καρφί στον κοκκινωπό και καπνισμένον τοίχο πάνωθε από την ογνήστρα*, έπειτα εκοίταξε

ογνήστρα: γωνιά όπου άναβαν φωτιά και μαγείρευαν.

τριγύρου, γυρεύοντας με το βλέμμα την κούκουμα* του καφέ, έσκυψε κι επήρε κάρβουνα και τ' άναψε επιδέξια σε λίγες στιγμές στο σιδερένιο φουρνέλο*, φυσώντας τα με το στόμα πρώτα και στερνά με το βέντουλο*. Και εσυλλογιζότουν:

«Έξι στήματα* σφυρίδες* από τέσσερα φράγκα το στήμα κάνουνε... έξι, κι έξι δώδεκα· και δώδεκα, εικοσιτέσσερα φράγκα· ως το Σάββατο μεθαύριο, θα γενούνε άλλα τρία, τρεις ντουζίνες όλα όλα, τριάντα έξι φράγκα· θα πάνε κι αυτά μαζί με τ' άλλα στον κομό, και σαν γένουν εκατό του

κούκουμα: μεγάλο μπρίκι.

φουρνέλο: φουρνάκι.

βέντουλο: βεντάλια.

στήμα: 24 σφυρίδες.

σφυρίδα: σάκκος για τη σύνθλιψη του ελαιοκάρπου στα ελαιοτριβεία.

τα δίνω και τα παίρνει στην τράπεζα. Μην τα ιδεί όμως πρώτα ο μεθύστακός μου, γιατί τα παίρνει και τα κάνει στάχτη ευτύς στην ταβέρνα! Ωχ, τότε γνοιάζει εκείνονε για τα παιδιά μας, για τσι κοπέλες μας! τα μαυρισμένα μεγαλώνουνε ωστόσο. Να, η Ρήνη μου, εγίνηκε, πάει, γυναίκα· αν επρόσμενα από 'φτόνε, αλίμονό της! Ό,τι εκάμανε τούτα τα μπράτσα, αλλιώς ουδέ πουκάμισο ν' αλλάξουμε δε θα 'χαμε». Κι αναστέναξε κουνώντας το κεφάλι.

Όλο παίζοντας με το βέντουλο εφώνασε στην κρεβατοκάμαρη:

«Ε Ρήνη, τι έπαθες σήμερα! Ασηκώσου, μωρή κοπέλα! Με το νου πλουταίνει η κόρη, με τον ύπνο η ακαμάτρα. Δεν ακούς, ε! Ή κάνεις που δεν ακούς; Ξύπνα, λέω, ξύπνα».

«Ακόμα δεν εχάραξε, μητέρα» αποκρίθηκε από μέσα χασμουριώ-

ντας η Ρήνη που ήθελε να πάρει
ακόμα ένα γλυκό σουρούπι*.

«Είναι μεσημέρι» της εφώναξε
άσπλαχνα η μάνα της· «σήκω!
Πρέπει να το πάρεις μάθημα να
σηκώνεσαι πρωί· θα πας σε αντρός
χέρια, και ανάθεμα δε θέλω να 'χω
από τσου γαμπρούς μου.»

Ολομεριάς στο καντούνι
ακούστηκε βιαστικό ποδοβολητό.

«Τι να 'ναι» έκαμε η νοικοκυρά
προσέχοντας.

Κι αφήνοντας το βέντουλο
εξαναβγήκε στην πόρτα.

Από το γιαλό ανέβαιναν βιαστικά
το καντούνι τρεις άνθρωποι. Ο ένας
τους ήταν φορτωμένος μ' ένα βαρύ
τσουβάλι που τον έσκυφτε· οι άλλοι
δύο τον εβοηθούσαν με τα χέρια για
να μπορεί να τρέχει. Κι αμέσως η

σουρούπι: υπνάκος.

νοικοκυρά εκατάλαβε τι εσυνέβαινε.

«Είναι λαθρέμποροι» είπε με το νου της· «θα τους έλαχε κάποιος μπελιάς, στο δρόμο· πώς λεχομανάνε*, οι καημένοι, από το φόβο τους κι από τον κόπο».

Ωστόσο οι άνθρωποι είχαν ζυγώσει το σπίτι της κυράς Επιστήμης και μπρος στην πόρτα της, καθαυτό στο κατώφλι, εξεβοήθησαν* με μιας το σακί·

«Γλίτωσέ μας» της είπε ο ένας βιαστικά· «κρούψε το».

Τον εγνώρισε ποιος ήταν. «Δε μπορώ, Αντρέα μου, να σε χαρώ» του 'πε γλυκά· «η αρχή μάς υποψιάζεται».

λεχομανάω: λαχανιάζω,
βαριανασαίνω.

εξεβοήθησαν: βοήθησαν στο
ξεφόρτωμα.

Μα αυτήν την στιγμή ήρθε σιμά της κι η θυγατέρα της, ακόμα από τον ύπνο, άντυπη κι αυτή και ξέπλεκη, και επρόβαλε το ξανθό της κεφάλι με τα ρόδινα μάγουλα πάνου από τον ώμο της μάνας της, και της είπε με σπλάχνος*:

«Θα το αρνηθείς του Αντρέα;»

Κι ο Αντρέας ωστόσο αποκρενό-
τουν: «Η ώρα βιάζει· μας κυνηγού-
νε· άμε ό,τι θέλεις· κατάδωσέ μας, α
σου το λέει η καρδιά». Κι αμέσως με
τους συντρόφους του επήρε το
φύγι προς τον ανήφορο.

«Εκατάλαβες μπελιάς αμπονώ-
ρα, αμπονώρα*, που να μην είχα
σηκωθεί!» είπε η κυρά Επιστήμη
σταυρώνοντας ανάποδα τα χέρια
της και κοιτάζοντας λυπητερά το

σπλάχνος: συμπάθεια.

αμπονώρα: πρωί.

τσουβάλι· «θέλεις και δε θέλεις πιε γάιδαρε άγιασμα. Και να σου λέω, μωρή κοπέλα, να σηκώνεσαι πρωί!»

«Έλα, μάνα» της είπε χαμογελώντας η Ρήνη, «πιάσ' το να το κυλήσουμε μέσα».

Και χωρίς να ειπούν άλλο λόγο το 'πιασαν και οι δύο με δύναμη και το 'συραν με προφύλαξη στο σπίτι. Η Ρήνη έκλεισε την πόρτα, έβγαλε από το πάτωμα, που σ' ένα μέρος ήταν κινητό, δύο τρεις σανίδες, και σε μια στιγμή το σακί έπεφτε μέσα στο κατώγι και το πάτωμα ξαναρχόταν στη θέση του, σα να μην είχε γίνει τίποτα. Μα ο πατέρας τώρα εφώναξε από το κρεβάτι:

«Τι κάνετε, μωρέ παραδερμένες*; θα σας βάλουνε στη φυλακή και

παραδερμένες: ταλαίπωρες.

μένα μαζί σας, θα πάρεις τα παιδιά μας στο λαιμό σου».

«Το δικό μου τ' όνομα πάρ' το εσύ γειτόνισσα!» του αποκρίθηκε η κυρά Επιστήμη κάνοντας πως θυμώνει, «αφόντις μας εκατέστρες, κι εσπατάλησες ό,τι κι αν είχες στον τζιόγο*, στο πιτό και, ο Θεός το ξέρει πού άλλου, τώρα χλιέσαι* τα παιδιά μας, μεθούα*! Πως θα βγει το θεόψωμο;»

«Μα δε μας λείπει, μωρή γυναίκα» της αποκρίθηκε καθίζοντας στο κρεβάτι και κοιτάζοντας την πόρτα της κάμαρας όπου τώρα η νοικοκυρά εστεκότουν τρομερή, παρέτοιμη να μαλώσει περισσότερο.

τζιόγος: τζόγος, χαρτοπαιξία, κάθε τυχερό παιχνίδι.

χλιέσαι: θλίβεσαι, λυπάσαι.

μεθούα: μεθύστακα.

«Το φέρνεις βλέπεις εσύ κάθε μέρα» του αποκρίθηκε βάζοντας το γρόθο της στη ζώση*. «Πού ήσουνε εψές και επροψές και πού θα πας απόψε; Στην ταβέρνα ε; Κι ακόμα έχεις μούτρο και μιλείς!»

«Ό,τι λάχει κι απολάχει» της απάντησε δειλά δειλά, θέλοντας να τελειώσει «η ίδια θα 'χεις το φταίξιμο. Μα ας αφήσουμε τώρα τσι κουβέντες, άμε να μου φτιάξεις τον καφέ να πάμε στη δουλειά μας».

«Δε γνοιάζεσαι παρά για την κοιλιά σου» του απάντησε με ημερότερη φωνή· «γιατί να 'σαι έτσι, καημένε;» Και ξαναγύρισε στο μαγειριό της, όπου τώρα τα αθράκια εξεψύχιζαν, και το νερό δεν είχε ζεστάνει.

ζώση: το ζώσιμο, η θέση της ζώνης γύρω απ' τη μέση.

Ο Αντρέας Ξης κι οι σύντροφοί του έφυγαν. Οι χωροφύλακες, που κατέφθασαν σε λίγο, δεν κατορθώνουν να πάρουν καμιά πληροφορία από τη σιόρα Επιστήμη, για, να τους πιάσουν. Αφού πέρασαν κάμποσες μέρες, ο Αντρέας επισκέφτηκε τη σιόρα Επιστήμη, για να πάρει, πίσω το τσουβάλι, που είχε μέσα ζάχαρη (η ζάχαρη ήταν είδος που το πουλούσε το κρατικό μονοπώλιο: η πώλησή της από ιδιώτες απαγορευόταν). Με τη συζήτηση, η Τρινκούλαινα δέχτηκε να το αγοράσει η ίδια και να δανείσει 100 τάληρα του Αντρέα, που κατάγεται από οικογένεια αρχοντική· ο πατέρας του όμως του άφησε χρέη και κινδυνεύει να πουλήσει, το σπίτι του. Η συνάντηση αυτή ήταν αποφασιστική: η Ρήνη δείχνει, όλο το ενδιαφέρον της για τον Αντρέα, που για πρώτη φορά την προσέχει· «από κείνη την ημέρα

εκοίταζε μ' άλλο βλέμμα τη
θυγατέρα της, κι όταν την αντάμωνε
την εχαιρετούσε χαρούμενος».

[Στην ταβέρνα του Τραγούδη]

Η ταβέρνα του Τραγούδη, η πιο
ακουσμένη στο προάστιο για το καλό
της κρασί, είναι γεμάτη από
ανθρώπους εργατικούς. Ο Αντρέας,
μαζί με το θείο του Σπύρο και το
φίλο του Αντώνη, βρίσκεται ανάμεσα
τους. Ενώ πίνουν, συζητούν για τα
πολιτικά και για τις εκλογές που
πρόκειται να γίνουν. Ο Αντρέας τους
καλεί να ψηφίσουν τον υπουργό που
υποστηρίζει κι αυτός· μες στην
ταβέρνα οι περισσότεροι φαίνεται να
συμφωνούν, εκτός από έναν:

«Και εδώ να τότε ψηφίσουμε»
είπε ένας μάστορας που έπινε

ορθός ένα κρασί, «τίποτα δεν κάνει. Για πες μου, τι θα κάμουνε οι άλλες οι επαρχίες. Εδώ ας τσου πάρει και τσ' οχτώ· η χωριατιά είναι μαζί του· αμή αλλού; Σας το δίνω γραφτό, η Κυβέρνηση είναι πεσμένη».

«Το ξέρουμε» του αποκρίθηκε ο Αντρέας «που εσύ δεν ανήκεις στο κόμμα, γιατί δεν έφας όσα ήθελες από την εργολαβία του θεάτρου· μα το χατίρι δε θα σου γένει».

Ο άλλος κοιτάξε ολόγυρά του, και αφού εκατάλαβε πως κανένας δεν ήταν με το μέρος του δεν απάντησε.

«Τι να σας πω», ξακολούθησε ο Αντρέας, μιλώντας χαμηλόφωνα στους συντρόφους του, «α γένει αυτό που κράζει τούτος ο κόρακας, τότε βέβαια δε μένει άλλο παρά η παντρεία. Σε δύο μήνες τα χρέγια δε βγαίνουνε. Ε μπάρμπα, τα 'χει τα χίλια αυτή που λες;»

«Και περισσότερα» του αποκρίθηκε χαρούμενος. «Εγώ, μωρέ, σου τα καταφέρνω όπως θέλει ο Θεός και θα με συχωράς μια μέρα, μωρέ παιδί».

«Μα έχει κάτι μάτια η άλλη!» είπε πάλε ο Αντρέας κουνώντας το κεφάλι του.

«Α! η Ρήνη του Τρίγκουλου, ε;» είπε ο Αντώνης πίνοντας μια γουλιά κρασί και χτυπώντας τα χείλη του.

«Μες στην καρδιά μπήγεται το βλέμμα τση. Και ανάκουστη και αμελέτητη* και δουλεύτρα. Ω να 'μουνα ελεύτερος!»*

«Θα την έπαιρνα, μα τον Άγιο» είπε ο Αντρέας σηκώνοντας το κα-

ανάκουστη κι αμελέτητη: που δεν ακούστηκε τ' όνομά της.

ελεύθερος: εννοεί από χρέη.

πέλο του, «μα τι να σου κάμω. Είναι βλέπεις τα όβολα. Για την οικογένεια τόσο τόσο δε θα μ' έγνοιαζε. Ως και οι αρχόντοι παίρνουνε τσι δούλες τσου και χειρότερες. Κάποιος δεν επήρε μία δημόσια* από το δρόμο, και τώρα κάνει και βίζιτες μαζί τση, κι αυτή πάει σ' όλα τ' αρχοντικά, και την έχει στα μεταξωτά ντυμένηνε; Εμέ, μπάρμπα, η Ρήνη, να ζεις, ντροπή δε θα μου 'φέρνε».

«Πάρτηνε, Αντρέα» είπε ο Αντώνης· «αυτή είναι γυναίκα για το σπίτι σου».

«Τι του λες, μωρέ» είπε ο μπάρμπα· «αυτή για εμάς δεν είναι, δεν έχει παράδες! Εγώ του 'πα τι έχει να κάμει».

δημόσια: κοινή γυναίκα.

**«Να τση 'δινε μοναχά η
Επιστήμη τα χίλια*, κι ήβλεπες!»
είπε ο Αντώνης.**

**«Α δεν ήτανε» είπε ο Αντρέας
«το σπίτι μου σ' αυτή την περίλη-
ψη*, και τίποτα να μην είχε, παρά
μονάχα ό,τι φορεί την καθημερινή,
την έπαιρνα, γιατί έχει ξανθά μαλλιά
και κάτι μάτια!., και κοιτάζει τόσο
αθώα, τόσο γλυκά! Τώρα το κατά-
λαβα που 'ναι όμορφη. Εγίνηκε μια
κοπελάρα! Εξεσπούρδισε* με μίας.
Ούτε η χώρα δεν έχει μίαν όμοιανε.
Μα τι κάνουνε τα τάλαρα, ανάθεμά
τα κι όπου τα ανάδειξε!»**

**«Το λες γιατί δεν έχεις» του 'πε
πονηρά ο μπάρμπας**

τα χίλια: εννοείται: τάλαρα.

περίληψη: κατάσταση, ανάγκη.

**εξεσπούρδισε: ξεπετάχτηκε,
μεγάλωσε.**

σουφρώνοντας το μέτωπο. «Πάρε, μωρέ, αυτήνε που σου λέω εγώ, και βλέπεις α δεν τα βλοήσεις. Ζωή χαρισάμενη, μωρέ. Τάλαρα, μου λές; Αυτά είναι οι θεοί σε τούτην τη γης! Φάε, αγάπη, μωρέ!» Κι έκαμε με το χέρι του το βιολί άπρονου στην κοιλιά του. «Μα ψηλά τη γούνα σου, Αντρέα, κοίταξε μη σου την κολλήσουνε, μωρέ, και δεν έχεις ξεμπερδεμούς. Μην παραπερνάς το καντούνι τση. Μου λένε, πως τση μιλείς κιόλας».

«Παιδούλα την εγνώρισα και να μη τση μιλώ; Γιατί;»

«Γιατί εγίνηκε γυναίκα», του αποκρίθηκε ο μπάρμπας με σοβαρό ύφος.

Στην ταβέρνα τώρα οι χωριάτες είχαν φύγει. Κι από ένα άλλο τραπέζι αντήχησε από πολλά στόματα ένα άλλο τραγούδι:

Σαν απεθάνω θάψε με δω μέσα στην
ταβέρνα
να με πατεί η ταβερναριά κι η κόρη
που μ' εκέρνα.

Στο τέλος του τραγουδιού όλη η ταβέρνα εγέλασε. Ο κόσμος είχε πληθύνει. Ο μικρός ξυπόλητος δούλος δεν επρόφτανε να πλένει τα ποτήρια, κάποιοι κρασισμένοι εφώναζαν περισσότερο. Και η κουβέντα ήταν γενικιά. Εμιλούσαν για τα καράβια, για τα παπύρια που έρχονταν φορτωμένα κάρβουνα και που εφόρτωναν τα λάδια του νησιού· εμιλούσαν για τα παζάρια του λαδιού που εκείνην τη χρονιά είχαν βασταχτεί ακριβά πολύ, για τα χρήματα που έμπαιναν στον τόπο· εμιλούσαν για τους φόρους που έβαζε η Κυβέρνηση, κάθε Κυβέρνηση, ετοιμάζοντας πόλεμο, για να στέλνει του τόπου

τα πλούτη, τον ιδρο του εργάτη, σε
ξένα πουγκιά, των πλούσιων της
Γερμανίας, της Γαλλίας, της
Αγγλίας, της Ιταλίας, και κάπου
κάπου αντίσκοφτε την ομιλία ένα
αρμονικό τραγούδι σαν τούτο:

Κορίτσι δεν αγάπησα ποτέ με τον
παρά μου
παρά με το τραγούδι μου και με τον
ταμπουρά * μου.

[Δουλευτάδες κι οι δυο, ποιόνε
έχουμε ανάγκη;]

Είναι Κυριακή απόγευμα: όπως
συνήθιζε να κάνει κάθε Κυριακή, η
σιόρα Επιστήμη μαζί με άλλες νοικο-
κυρές καθόταν κουβεντιάζοντας στη

ταμπουράς: λαϊκό μουσικό όργανο
με χορδές.

μικρή πλατεία του προαστίου. Ξαφνικά, μαθαίνει από κάποια γυναίκα, που ήρθε στην παρέα της, πως η Ρήνη έβαλε μες στο σπίτι τους τον Αντρέα. Στην αρχή προσπαθεί να φανεί ατάραχη και να την πείσει πως μες στο σπίτι ήταν ο άντρας της (αγαθός τύπος, που συνήθως ήταν πιωμένος). Ούτε κι η ίδια όμως δεν πιστεύει στα λόγια της· έπειτα φεύγει για να δει τι έγινε. Βρήκε στο σπίτι τον Αντρέα και τη Ρήνη μόνους.

«Αντρέα» είπε με σιγαλή μα σταθερή φωνή, «εβάλθηκες να ντροπιάσεις το φτωχικό μου»;

«Ω μάνα» είπε η Ρήνη ξεσπώντας σε δάκρυα, «ω μάνα!»

«Όχι» είπε ο Αντρέας γενόμενος πλιο κόκκινος.

«Δεν εσκέφτηκες» ξακολούθησε πικρά, «πως είμαστε φτωχοί

άνθρωποι, αδύνατο μέρος, πως δεν έχουμε παρά του θεού την ολπίδα και την υπόληψή μας, και το μοναχό αποκούμπι τση φαμιλιάς μου δεν είμαι παρά εγώ, μία καημένη γυναίκα, σαν έρμη, γιατί τον άντρα πόχω είναι σα να μην τον είχα;» Κι εβάλθηκε να κλαίει.

«Ω μάνα!» ξανάπε αναστενάζοντας η Ρήνη, «θα σου πει· η καρδιά του είναι χρυσή· δεν καταδέχεται την ατιμία».

«Γιατί τον έμπασες μέσα; Γιατί ήρθες μέσα, Αντρέα; Η γειτόνισσα στο φόρο* το βουκινίζει* κι έχει δικιο· ποιος θα τήνε πάρει τη δυστυχισμένη τώρα που της έκαμες αυτό το κακό;»

φόρο: (το)· αγορά.

βουκινίζω: σαλπίζω με το βούκινο, διαλαλώ.

«Άκου» είπε ο Αντρέας πειραγμένος, **«όλο το μπόργο* μ' εγνώρισε τίμιονε, και η ίδια με ξέρεις. Τι να σου κάμω; Η αγάπη δεν παίρνει το θέλημα τω γονιώνε· γεννιέται μοναχή τση. Τη Ρήνη σου εγώ τήνε παίρνω»**.

«Δε μένει άλλο» είπε η μάνα μ' έναν αναστεναγμό παρηγορητικό, **«έτσι μόνο θα γλιτωθεί η τιμή μας»**.

«Α θέλεις» ξανάπε αδιάφορα ο Αντρέας **«φέρε και τώρα τον πατρά και το νούνο* για να τελειώσει. Μα, σιόρα Επιστήμη, ξέρεις την περίληψη του σπιτιού μου. Ο κακομοίρης ο πατέρας μου μ' άφηκε χρέγια που ολοένα τα πλερώνω· τι να πρωτοκάμω μ' αυτά τα μπράτσα; Σκίσε μου την καρδιά μέσα θα 'βρεις τη**

μπόργο: προάστιο.

νούνος: κουμπάρος.

Ρήνη σου. Την αγαπάω, από κείνο το βράδυ τα μάτια της μ' εκάψανε. Μα πώς να τήνε ζητήσω, πώς να κουναρήσω* παιδιά;»

«Αυτό συλλογιέσαι! Και δε βοηθάει ο Θεός; Δουλευτάδες και οι δυο, ποιόνε έχετε ανάγκη;»

«Όχι, σιόρα Επιστήμη· θα ξεπέσει κι άλλο το σπίτι μου· θα μου το πουλήσουνε, θα ντροπιαστώ στον κόσμο!»

«Δουλευτάδες και οι δυο, ποιόνε έχουμε ανάγκη;» είπε τώρα η Ρήνη ανάμεσα στα δάκρυά της, «και σ' ένα καλύβι, με την αγάπη μας, θα ξαλλάζαμε τη ζωή μας και για όλο το βίος του κόσμου»;

«Θέλω να 'σαι σαν κυρά στα χέρια μου· δε σε παίρνω στην κακομοιριά. Τι δίνεις, κυρά Επιστήμη»;

κουναρώ: μεγαλώνω, αναθρέφω

«Τον άνθρωπό μου» αποκρίθηκε με περηφάνια σφουγγίζοντας τα μάτια της, «και την ευκή μου! Γιατί δεν πράξεις σαν τίμιος άντρας που είσαι; Την αγαπάς; πάρ' τηνε. Ο Θεός βοηθός. Φτωχοί άνθρωποι είμαστε· το 'ξερες!»

«Χωρίς τίποτα;» ερώτησε στενοχωρημένος.

«Την επείραξες!» κι είναι αδύνατο μέρος η δύστυχη. Τρεις εκατοστές* έχει κι όχι άλλα».

«Σαν τίποτα» είπε σταυρώνοντας τα χέρια· «τι να πρωτοκάμω;»

«Την επείραξες» του ξανάπε η μάνα αψωμένη· «αν είσαι τιμημένος δείχ' το· ειδέ την έχεις στο λαιμό σου!»

«Δώσ' μου έξι* να λευτερώσω

εκατοστές: εννοείται τάλαρα.

έξι: εκατοστές τάλαρα.

**κάνε το σπίτι μου. Ανάθεμά τα τα
τάλαρα!»**

«Ω δώσ' τα μάνα!» είπε τότες
κλαίοντας η Ρήνη και σηκώνοντας
προς τη μάνα τα χέρια της· «μ' αυτά
θ' αγοράσεις την ευτυχία μου. Όσοι
άντρες κι αν είναι στον κόσμο, ούτε
και βασιλόπουλα, δε θα μ' αγαπήσει
κανένας σαν τον Αντρέα· ούτε και
γω!»

«Τι λες;» της αποκρίθηκε, ρίχνο-
ντας της μια σκληρή ματιά. «Εσύ
έσφαλες· κι εγώ ν' αδικήσω τ' αδέρ-
φια σου τ' άλλα; Δυο θεριά αξαίνου-
νε ολοένα κατόπι σου και τ' αρσενι-
κό μένει στο δρόμο. Τι άλλο να κά-
μω για σας; Ό,τι μπορούσα δεν το
'καμα; Δεν έχω άλλα!»

«Έτσι είναι αδύνατο» είπε ο
Αντρέας κι εδάκρυσε.

Μα τότες η κυρά Επιστήμη εθύ-
μωσε. Εσήκωσε ψηλά το χέρι της,

και αχνή και με σπίθες στα μάτια του 'πε:

«Έτσι ήτανε από την αρχή του το σπίτι σου· έτσι! κι εχαλάστηκε καταπώς του 'πρεπε. Και συ ακολουθάς το παράδειμα*. Ω καταραμένε, τι σου χρωστούσα να πειράξεις την ησυχία του σπιτιού μου, την καλύτερη κοπέλα του μπόργου, ω που να πιάνεις χρυσάφι και να γίνεται χώμα»!

«Μην καταριέσαι» είπε χτυπώντας φοβισμένη τα στήθια της η κόρη· «δεν το 'θελε έτσι, μάνα· μ' αγαπάει· δώσ' τα, δώσ' τα!»

ακολουθάς το παράδειμα: (παράδειγμα) εννοεί τον πατέρα του, που, όπως είπε κάποια γειτόνισσα «τα 'καμε τα ίδια κι ο μαγαρισμένος ο πατέρας του (ενν. του Αντρέα) και εκακομοίριασε, ανάθεμά το, μία δύο εδώ στο μπόργο».

«Και συ» της είπε ακολουθώντας με οργή, «αφού εγίνηκες όπως εγίνηκες, κι έχασες, ανέμυαλη, την καημένη σου τη νιότη! σύρε, κακομοίρα μου, κουρέψου σε κανένα μοναστήρι! Ωχ, τι να σε κάμω!» Κι έπεσε σε μια καρέκλα κι έκρουσε το τίμιο πρόσωπό της στα χέρια της και εβάλθηκε να κλαίει πικρά πικρά χωρίς να φωνάζει.

Έκλαιγαν και οι τρεις τους.

«Ω!» έκαμε δειλά δειλά η Ρήνη, κοιτάζοντας τον Αντρέα με μάτια δακρυσμένα και περιπλέκοντας τα δάχτυλα της· «δουλευτάδες και οι δυο ποιόνε έχουμε ανάγκη;»

«Δε μπορώ» ξανάπε ο νέος με πόνο· «αύριο θα 'μαστε στο δρόμο· δε σε παίρνω στη φτώχεια και στην καταφρόνια».

Κάμποση ώρα έμειναν πάλε σιωπηλοί και οι τρεις. Η κάμαρα

εσκοτείνιαζε τώρα, γιατί ο ήλιος είχε καθίσει· και δεν ακουόταν τίποτα άλλο παρά ο κουφός ανασασμός της νοικοκυράς που δεν εσάλευε. Κανένας εκείνο το βράδυ δεν εσκεφτότουσαν ν' ανάψει το φως.

Και τώρα ήταν η Ρήνη που εθύμωνε και που απελπισμένη επαναστατούσε:

«Εσύ, μάνα» είπε βραχνά, «κι όχι ο Αντρέας, εσύ με παίρνεις στο λαιμό σου για λίγα λεφτά! Έχεις και δεν τα δίνεις. Και δέκα και δώδεκα εκατοστές έχεις, το ξέρω εγώ· και κάνεις δουλειές κάθε μέρα, και τα αβγατίζεις τα τάλαρά σου. Και τώρα... και τώρα θέλεις να με κλείσεις σε μοναστήρι, εμένανε που σ' εδούλεψα, που τα 'βγαλα η ίδια τα προικιά μου με τον κόπο μου, για να 'χουνε τ' άλλα σου τα παιδιά περισσότερα. Ω μάνα! Ω μάνα!»

«Τρεις εκατοστές είναι οι δικές σου» της αποκρίθηκε με βραχνή φωνή χωρίς να σηκώσει το κεφάλι. «Θα σε πάρω» της είπε στ' αυτί ο Αντρέας· «έχε υπομονή!» κι αδρασκέλισε βιαστικά το κατώφλι.

[Ανάθεμα τα τάλαρα]

Η ζωή εν τω μεταξύ συνεχίζεται. Ο Αντρέας εξακολουθεί το λαθρεμπόριο με το καΐκι του. Σε κάποιο ταξίδι του μαθαίνει πως η Ρήνη πρόκειται να παντρευτεί. Μετανιώνει που τόσον καιρό δεν έκαμε τίποτε. Βγαίνει στη στεριά και πηγαίνει στο σπίτι της. Τη βρίσκει μόνη της. Την πείθει, παρά τους δισταγμούς της, και τον ακολουθεί στο σπίτι του. Όταν αργότερα η σιόρα Επιστήμη θα τους επισκεφτεί, ο Αντρέας της

υπόσχεται πως θα παντρευτεί τη Ρήνη χωρίς καμιά άλλη απαίτηση.

Έφτασε ο χειμώνας. Η Επιστήμη δέχεται την επίσκεψη του θείου του Αντρέα. Της ζητάει 1.000 τάλαρα για προίκα. Αυτή επιμένει ότι μόνο 300 μπορεί να δώσει. Ο Αντρέας, όταν μαθαίνει την τελική της απάντηση, αποφασίζει να δουλέψει για να ξεχρεώσει το σπίτι, που πρόκειται να πουληθεί. Εγκαταλείπει στο σπίτι τη Ρήνη, που είναι έγκυος, ψαρεύει και πουλάει τα ψάρια στην αγορά. Εκεί τον βρήκε η σιόρα Επιστήμη και του ζητάει να συζητήσουν. Αυτός δε δεχεται και τη διώχνει. Στην απελπισία της αρπάζει ένα μαχαίρι και τον χτυπάει σκληρά στο μπράτσο. Ενώ την πιάνουν οι αστυνομικοί, λέει του Αντρέα: «Μη μου χάσεις το σπίτι μου. Πάρ' το κλειδί του κομού και σύρε να σου τα δώσει όλα όσα έχω ο άντρας

μου· όλα· μόνο διαφέντεψέ* με στο δικαστήριο. Ανάθεμά τα τα τάλαρα!»

Ο Αντρέας, που η πληγή του είναι επιπόλαιη, τρέχει χαρούμενος στο σπίτι του. Δε βρίσκει τη Ρήνη. Πηγαίνει έπειτα στο σπίτι της και της λέει τα νέα.

Εκείνη κοιόταξε πονεμένη τα αδέρφια της, εκατέβασε το βλέφαρο και δεν του αποκρίθηκε.

«Γιατί δε χαίρεσαι;» την ερώτησε.

Κι αυτήν τη στιγμή εμπήκε στο σπίτι ο γέροντας ο Τρίνκουλος. Έτρεμε όλος, αχνός, λιγνός, φοβισμένος, με μάτια που το κρασί από τόσα χρόνια του τα 'χε θολώσει. Μα τώρα ήταν ξενέρωτος κι εδάκρυζε. Είχε ακούσει τα τελευταία τα λόγια του Αντρέα κι αγκάλιασε μ' αγάπη τη θυγατέρα

διαφεντεύω: υπερασπίζομαι.

του. Κι εκεί δεν εμπόρεσε πλια να βαστάξει. Ένα αναφιλητό βαρύ βαρύ του ετίναξε τα στήθη κι εμούγγρισε για να μην ξεφωνίσει το κλάμα.

Κι ο Αντρέας στενοχωρημένος κοιτάζε τα δύο πλάσματα, που αγαπιόνταν, που υπόφερναν εξαιτίας του και που τώρα δεν μιλούσαν.

Τέλος ο πατέρας της είπε, σφίγγοντάς την στην αγκαλιά του: «Σ' εδυστύχεψε!»

Δεν είπε ποιος. Ο νους του ήταν ίσως για τη γυναίκα του, μα ο Αντρέας ενόμισε πως τα λόγια τον εχτυπούσαν εκείνον, κι είπε: «Έφταιξα· μα τώρα εδιορθωθήκανε όλα. Την Κυριακή βάζω στεφάνι. Εδώ τα κλειδιά του κομού· είπε να μου τα δώκεις τα χίλια».

«Και ξαναγοράζεις» του 'πε η Ρήνη πικρά «και την αγάπη; Ω, τι έκαμες!» Κι εβάλθηκε να κλαίει.

«Την αγάπη;» ερώτησε αχνίζον-
τας· «και δεν την έχω;»

«Όχι!» του αποκρίθηκε «όχι! για
λίγα χρήματα ήσουν έτοιμος να με
πουλήσεις και χωρίς αυτά δε μ’
έπαιρνες· πάει τώρα η αγάπη.
Επέταξε το πουλί!»

«Θα ξανάρθει» της απολογήθηκε
λυπημένος, «στη ζεστή τη φωλιά
του. Η ζωή μας θα ’ναι παράδεισος!»

«Όχι!» του ’πε, «έπειτα απ’ ό,τι
έκαμες όχι! κι α σ’ αγαπούσα, δε θα
ερχόμουνα μαζί σου. Είμαι δουλεύ-
τρα· ποιόνε έχω ανάγκη;» Και σε
μία στιγμή ξακολούθησε: «Γιατί ν’
αδικηθούν τα αδέρφια μου;»

«Σ’ εδυστύχεψε!» είπε πάλι
πικρά ο πατέρας που τώρα ήταν
ξενέρωτος. «Γιατί να μην τα δώσει
από την αρχή όπως τση το ’πα;
Ανάθεμά τα τα τάλαρα!»

«Πάμε!» είπε ο Αντρέας.

**«Όχι!» του 'πε μ' απόφαση·
«εδώ είναι ο χωρισμός μας. Θα
πάω σε ξένα μέρη, σε ξένον κόσμο,
σ' άλλους τόπους· θα δουλέψω για
με και για να κουναρήσω το παιδί
που θα γεννηθεί. Θα μου δώσει η
μάνα γράμματα για να 'βρω αλλού
εργασία· θα τα πάρει από τες
κυράδες της. Όχι, δεν έρχομαι!
Είμαι δουλεύτρα· ποιόνε έχω
ανάγκη;» Κι έπειτα από μία στιγμή
σα ν' απαντούσε σε κάποια της
σκέψη εξαναφώνησε: «Δεν έρχομαι,
δεν έρχομαι!»**

**Ο Αντρέας την κοιτάζε ξεταστικά
κι εκατάλαβε πως όλα τα λόγια θα
'ταν χαμένα.**

**«Ανάθεμά τα τα τάλαρα!» εφώνησε
πάλι απελπισμένος. «Πάει η
ευτυχία μου!»**

Κι εβγήκε στο δρόμο.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Ποια γενικότερη εικόνα για την εποχή, στην οποία αναφέρεται το διήγημα, σχηματίζουμε από τη μελέτη των δύο πρώτων αποσπασμάτων; (βλ. και σχετική άποψη Ειρ. Δεντρινού).**
- 2. Ο τίτλος του διηγήματος είναι Η Τιμή και το Χρήμα. Οι δυο αυτές αξίες (τιμή-χρήμα) επηρεάζουν τη σιόρα Επιστήμη και τον Αντρέα στις πράξεις τους; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.**
- 3. Αφού μελετήσετε προσεχτικά τα αποσπάσματα, την εισαγωγή και τις απόψεις του Αγγ. Τερζάκη να απαντήσετε στις ακόλουθες ερωτήσεις:**
 - α) Γιατί νιώθουμε συμπόνια για όλους ανεξαιρέτα τους ήρωες;**
 - β) Πού μπορούμε να αποδώσουμε τη συμπεριφορά ορισμένων**

προσώπων του διηγήματος, η οποία έρχεται σε αντίθεση με τα πραγματικά τους αισθήματα;

4. Η Ρήνη δεν είχε ποτέ διακυμάνσεις στην αγάπη της. Στο τέλος όμως τη θυσιάζει. Γιατί;

5. Το τρίτο απόσπασμα χαρακτηρίζεται από μια κυμαινόμενη δραματική ένταση. Να την παρακολουθήσετε α) στον τρόπο με τον οποίο αντιδρούν, απ' την αρχή ως το τέλος, οι τρεις πρωταγωνιστές β) στο ρόλο που παίζει ο διάλογος. Σύμφωνα με τις αρχές του νατουραλισμού, οι εξωτερικές δυνάμεις, φυσικές και κοινωνικές, περιορίζουν την ελευθερία των προσώπων κι επηρεάζουν την ηθική τους συμπεριφορά. Εφαρμόζει τις παραπάνω αρχές ο Θεοτόκης; Να υποστηρίξετε τις απόψεις σας.

ΘΕΜΑ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η Ρήνη χαρακτηρίζεται ως περίπτωση γυναίκας που απελευθερώνεται από τις προκαταλήψεις, που επικρατούσαν στην εποχή της. Να εκφράσετε τις απόψεις σας πάνω σ' αυτή τη θέση.

**Κατάδικος
(απόσπασμα)**

Ο κατάδικος είναι ένα εκτεταμένο αφήγημα που γράφτηκε το 1919. Η υπόθεσή του τοποθετείται σε ένα αγροτικό χωριό της Κέρκυρας όπου ζουν ο Γιώργης Αράθυμος με την όμορφη γυναίκα του, τη Μαργαρίτα και τα δυο παιδιά τους, και ο Τουρκόγιαννος που δουλεύει ως υποταχτικός τους. Στη ζωή της οικογένειας

μπαίνει ο Πέτρος Πέπονας, ένας γείτονας που αισθάνεται δυνατό έρωτα για τη Μαργαρίτα. Ο Τουρκόγιαννος που τρέφει ένα βαθύ και κρυφό αίσθημα για τη Μαργαρίτα («τη λατρεύει σαν Παναγία») έχει υποψιαστεί και παρακολουθεί το ζευγάρι προσπαθώντας να εμποδίσει την παρεκτροπή της Μαργαρίτας. Η παρουσία του Τουρκόγιαννου έχει γίνει ενοχλητική για τον Πέτρο και τη Μαργαρίτα· γι' αυτό τον διαβάλλουν στο Γιώργη, που διώχνει άγρια τον Τουρκόγιαννο από το σπίτι. Την άλλη μέρα ο Γιώργης βρέθηκε δολοφονημένος. Οι υποψίες έπεσαν στον Τουρκόγιαννο, που καταδικάστηκε σε ισόβια (Κατάδικος). Ο Πέτρος και η Μαργαρίτα παντρεύονται. Λίγο αργότερα ο Πέτρος συλλαμβάνεται για κάποιο αδίκημα και φυλακίζεται. Το απόσπασμα που

**ακολουθεί είναι από το 15ο και
τελευταίο κεφάλαιο.**

**Ήταν απόγιομα κι είχε έρθει το
χινόπωρο. Την αυλή της φυλακής
έλουζε ο ήλιος στο βαθυγάλαζον
ουρανό, όπου ανάλαφρα ανάλαφρα
εταξίδευαν άστρα διαβατάρικα
σύννεφα. Κι οι κατάδικοι, συντρο-
φιές συντροφιάς, εκουβέντιαζαν
μεταξύ τους, άλλοι όρθιοι, άλλοι κα-
θισμένοι, άλλοι κάνοντας περίπατο.
Μαζί τους δεν ήταν πλια ούτε ο
Κάης, που 'χε λάβει τη χάρη του,
ούτε ο αγιογράφος που μήνες πίσω
είχε χτικιάσει, είχε μολύνει κι άλλους
κατάδικους, κι είχε πεθάνει μονάχος
μία νύχτα στο κελί του, ούτε ο
κλέφτης που 'χε καταφέρει να φύγει
από τη φυλακή κι είχε πάει να ζήσει
με τα φυλαμένα χρήματά του. Κι
από τους άλλους κάποιοι είχαν**

μετατεθεί σ' άλλες φυλακές, άλλοι ήταν ελεύτεροι, κι είχαν έρθει, αντίς, καινούρια πρόσωπα αυτές τες μέρες που το κακουργοδικείο πάλε εδούλευε, άλλοι για πολλά, άλλοι για λίγα χρόνια, ένας κιόλας για όλη του τη ζωή. Κι αυτήν την ώρα ο Τουρκόγιαννος ήταν μέσα στο κελί του κι είχε ξαπλωθεί στο σκληρό του κρεβάτι συλλογισμένος. Αυτός ξακολουθούσε πάντα το έργο του, μα η φυλακή τον είχε γεράσει. Τα κομμένα μαλλιά του και το ακατάστατο μουστάκι του είχαν ασπρίσει, οι πλάτες του είχαν σκεβρώσει περισσότερο, το μέτωπό του είχε ζαρώσει, μα η όψη του ήταν πάντα φαιδρή, κι ήσυχα τα γαληνά του κι αθώα μάτια.

Η σιδερένια πόρτα άνοιξε και μαζί μ' ένα φύλακα εμπήκε μέσα ο

Πέτρος Πέποντας. Είχε δικαστεί αυτήν την ημέρα.

Εκοίταξε έναν έναν τους κατάδικους, σα να ξέταζε αν εγνώριζε κανέναν, και τους χαμογέλασε, ενώ ο φύλακας με τα βαριά κλειδιά του άνοιγε ένα μανταλωμένο κελί.

- Θα κοιμάσαι εδώ μέσα, του 'πε αδιάφορα· και οι άλλοι κατάδικοι εκατάλαβαν πως θα 'μένε λίγον καιρό μόνο στη φυλακή τους.

Ο επιζωήτης* τον εσίμωσε και του 'πε:

- Καλώς ήρθες· έλα μαζί μας και πες μας τι γίνεται στον έξω κόσμο.

Τρεις τέσσεροι άλλοι ήρθαν τότες σιωπηλοί σιμά τους κι έκαμαν κύκλο μπροστά του.

επιζωήτης: καταδικασμένος σε ισόβια.

- Είναι αλήθεια, είτε κάποιος, πως άλλαξε η Κυβέρνηση, κι έχει σκοπό να δώσει πολλές χάρες;
- Δεν ξέρω, είπε ο Πέτρος· ήμουνά έξι μήνες προφυλάκιση. Και βλέποντας πως εκατέβαζαν λυπημένοι το βλέφαρο, ξανάπτε με ψυχοπόνια. Μα τ' άκουσα εκεί μέσα· είναι βέβαιο, λένε!
- Και θα καλυτερέψει και το φαγί, είπε ένας άλλος· αυτό που μας δίνουν τώρα μας αρρώστησε· ο διαφεντής* μας, λένε, το κλέφτει. Ήτανε βλέπεις κομματάρχης του αλλουνού υπουργείου.
- Ωχ! είπε ένας άλλος· την τύχη μας την ξέρουμε. Από κακού σε χειρότερο!...
- Και πόσο θα μείνεις μαζί μας, ερώτησε τον Πέτρο ο επιζωήτης.

διαφεντής: διευθυντής.

- Άλλους έξι μήνες, τ' αποκρίθηκε κοιτάζοντάς τον με καλοσύνη· η κατηγορία ήταν βαριά*, μα είχα καλούς μαρτύρους· όλο το χωριό μου πήρε το μέρος μα η δουλειά μου στοίχισε.

- Παιγνίδια! είπε με χλευασμό ο επιζωήτης.

- Εμένα, είπε ένας άλλος, τους μάρτυρες, που 'χα πλερωμένους, το δικαστήριο δεν τους πίστεψε· κάποιος εκόντεψε μάλιστα να πάει μέσα, κι εκείνος· και με καταδίκασε είκοσι χρόνια. Μια ζωή!...

η κατηγορία ήταν βαριά: ο Πέτρος εμπόδισε τον κλητήρα που ήρθε με χωροφύλακες να συλλάβει ένα φτωχό χωρικό για χρέη και παρακίνησε και τους άλλους χωρικούς να αντισταθούν.

- Ας είμαι φχαριστημένος, είπε ο Πέτρος· ως να σπαρθεί το στάρι και να ωριμάσει, θα 'μαι πάλε στο σπίτι μου και θα ξαναβρώ τη γυναίκα μου!... Και το χωριό μου θα μ' αγαπάει, γιατί βέβαια κλητήρας με ορδινιές* δε θα το ξαναπατήσει!... Κι όταν βγω, αδέρφια, με το καλό από τη φυλακή, κάθε φορά που θα σμίγω μ' έναν από σας, θα του κάνω το γιώμα! Και κρασί όσο θέλει!...

- Στοιχηματίζω, είπε πάλε χλευαστικά ο επιζωήτης, πως είσαι κάποιος νοικοκύρης του χωριού σου, φρόνιμος κι ήσυχος! Ούτε συ δε μου παίρνεις τα πρωτεία πόχω εδώ μέσα· εμέ τ' όνομά μου ακούεται σε καλόν κόσμο· και δύσκολα θα λησμονηθεί!... Πώς σε λένε;

- Πέτρο Πέπονα!

ορδινιές: διαταγές.

- Κι από πού είσαι;

Είπε τ' όνομα του χωριού του κι
εκοίταξε προς το κελί του

Τουρκόγιαννου, που τώρα ήταν
καθισμένος στο κατώφλι του, κι
εμιλούσε μ' έναν νέο ανήλικο
ακόμη, καθισμένον και κείνον κατά
γης μπροστά του, και του 'λέγε.

- ... Γιατί στον κόσμο δεν μπορεί να
'ναι ευτυχισμένοι παρά ή εκείνοι
που κάνουν το καλό, ή εκείνοι που
όταν αμαρτήσουν αληθινά μετανιώ-
νουν. Γιατί η ψυχή και του κακού
του ανθρώπου, βαστάει μία θεϊκιά
αχτίδα, που τήνε φωτίζει· είναι πλά-
σμα Θεού ως κι αυτή. Και η θεϊκιά
εκείνη αχτίδα είναι η καλοσύνη. Κι
όταν ο νους δεν εξουσιάζει την ψυ-
χή μάλιστα την ώρα που θα πέσει ο
άνθρωπος στον ύπνο τότε κυριεύει
εκείνη η καλοσύνη, κι η συνείδηση
τον ελέγχει για την κακία του. Παρό-

μοια θα 'ναι και η φοβερή ώρα του θανάτου, όταν για το φονιά παίρνει ο Χάρος την όψη του σκοτωμένου. Και παρόμοια, όταν οι άνθρωποι κρύβουμε στην καρδιά κάποια λύπη βαριά και μεγάλη, όσο ο νους εξουσιάζει στον ξύπνο, μας φαίνεται αυτή η λύπη λησμονημένη και νεκρή, μα τη στιγμή που μας κλει τα μάτια ο ύπνος, ανασταίνεται μέσα μας και μας χαλάει την ανάπαψη!

Και ο νέος τον άκουε προσεχτικά, τον κοιτάζε με τρυφερό βλέμμα και τα μάτια του εδάκρυζαν.

Κι ο Πέτρος άκουε από μακριά τη γνωστή φωνή, κοιτάξε αθέλητα το χέρι του, άνοιξε τα μάτια του, έχασε το χρώμα του κι ερώτησε, ελπίζοντας πως δεν ήταν εκείνος, γιατί δεν τον είχε ιδεί ακόμη με κομμένα μαλλιά και με ξυρισμένα τ' αριά του γένια.

- Ποιος είναι αυτός;

- Ο Άις-Γιάννης ο Τουρκόγιαννος, του 'πε ένας κατάδικος.
- Όλο από αυτά λέει όλη μέρα! είπε χλευαστικά ο επιζωήτης. Είναι ζουρός για δέσιο, και δεν ξέρει κανείς γιατί τον αφήνουνε ως τώρα εδώ μέσα. Λέει πως δεν έκαμε τίποτα· και μας σκοτίζει όλη μέρα το κεφάλι όλο θεολογίες, θεολογίες και δος του θεολογίες! Δεν ξέρει κανείς τι είναι εδώ: Εκκλησία ή φυλακή; Κι εστραβοκοίταξε τον Τουρκόγιαννο κι εγέλασε.
- Είναι από το χωριό σου, είπε ένας άλλος.
- Πες μας εσύ, είπε ένας άλλος, εσκότωσε ο Τουρκόγιαννος ή όχι;
Ο Πέτρος δεν του αποκρίθηκε· τώρα είχε συνέρθει από την ταραχή του και σοβαρός είπε σα ν' απαντούσε στα λόγια του Τουρκόγιαννου.

- Υπάρχει στον κόσμο κι άλλη ευτυχία, κι αυτή είναι η αληθινή: του ανθρώπου που εξουσιάζει· εκείνος υποτάζει την τύχη του, η θέλησή του γίνεται και νικάει όλα τα εμπόδια. Κι εκοίταξε ολόγυρά του τους ανθρώπους που τον άκουαν μ' ένα χαμόγελο και ξανάπτε.

- Τι θα 'μouνα εγώ, αν δεν ήμouνα τέτοιος; Το κλωτσοσκούφι της τύχης! Κι αντίς, τώρα έχω χτήμα, έχω γυναίκα, θα κάμω και παιδιά· κι ο κόσμος με μακαρίζει· τώρα με σέβεται κιόλας, σας το 'πα!

- Κι είσαι ευτυχισμένος; τον ερώτησε κάποιος.

- Πες μας, τον ξαναρώτησε ο άλλος κατάδικος· εσκότωσε ο Τουρκόγιαννος ή όχι;

Ο Πέτρος ξανακοίταξε ανήσυχος το χέρι του.

- Και θα πάρεις τα καλά σου στον άλλο κόσμο; του 'πε ο άλλος.
- Στον άλλον κόσμο! επεργέλασε ο επιζωήτης κοιτάζοντάς τον θυμωμένος.
- Πες μας, ξανάπε του Πέτρου ο άλλος.
- Έχει δίκιο ο Πέτρος, είπε ο επιζωήτης· αλλά πρέπει κανείς να τα καταφέρνει! Εμέ η τύχη μ' εκυνήγησε και λίγο έλειψε να μου πέσει το κεφάλι! Κι εφώνασε.
- Άι Γιάννη Τουρκόγιαννε, έλα δω· ήρθε κάποιος από το χωριό σου.
Κι ο Τουρκόγιαννος εγύρισε το κεφάλι σα να 'βγαινε από ένα βαθύ όνειρο, εκοίταξε πρώτα τον επιζωήτη, εκάρφωσε έπειτα το βλέμμα του στα μάτια του Πέτρου, που εκατέβασε αμέσως τα βλέφαρα, άλλαξε πολλές φορές χρώμα κι αναστενάζοντας ξαναμπήκε στο κελί του.

Κι ο Πέτρος επάνιασε· έστριψε το μαύρο μουστάκι του κι έμενε σιωπηλός για πολλη ώρα.

- Πες μας, τον ξαναρώτησε ο άλλος κατάδικος, εσκοτώσε ο Τουρκόγιαννος ή όχι; γιατί δε μας αποκρίνεσαι;

Κι ο Πέτρος είπε τώρα ζυγίζοντας τα λόγια του και σα φοβισμένος μην προδινότουν.

- Δεν το ξέρω! Ήτανε πάντα μπόδιο στο δρόμο μου, επαραφύλαγε τη Μαργαρίτα, τη γυναίκα του σκοτωμένου· κι ήταν πανταχού παρών κι εγώ την αγαπούσα τη Μαργαρίτα, ήμουνα παθιασμένος με τη Μαργαρίτα, κι είχε μαλλιάρσει η καρδιά μου. Σήμερα είναι γυναίκα μου· καλά ο άντρας της, μα κι αυτός! Κι η Μαργαρίτα δε μου ερχότανε· κι εγώ ίδρωνα αίμα... Κι έπειτα εσκοτώθηκε ο άντρας της· κι έντεσε αυτός· κι εγώ τον εβούλιαξα!... στο δικαστή-

ριο εκόντεψα να τόνε στείλω στην κρεμάλα. Μα η Μαργαρίτα λέει πως είναι αθώος και μ' επαίδευε να βρω τρόπο για να βγει από τη φυλακή!...

- Είναι αθώος, είπε ο άλλος.

- Πάμε να του μιλήσεις, είπε ο επιζωήτης και τον έπιασε από το χέρι και τον έσυρε προς το κελί του Τουρκόγιαννου.

Η μικρή πόρτα ήταν ανοιχτή κι αυτός εκαθότουν πάνου στο κρεβάτι του σκεφτικός κι εβαστούσε με τα δύο του χέρια το κεφάλι, σκυμμένος προς τη γη.

- Άι-Γιάννη Τουρκόγιαννε, του φώναξε ο επιζωήτης.

Αυτός εσήκωσε το βλέμμα και λυπημένος εκοίταξε για πολλή ώρα τον Πέτρο:

- Σ' άφηκε, του 'πε αναστενάζοντας, ο Θεός να πέσεις και σ' άλλο κρίμα

**για να μετανιώσεις και να δοξαστεί
τ' όνομά του;**

**- Εσκότωσε ο Τουρκόγιαννος ή όχι;
ερώτησε ο επιζωήτης.**

**- Δεν ξέρω, είπε ο Πέτρος κοιτάζο-
ντας πάλε αθέλητα το χέρι του.**

**- Ω Ιούδα! ανέκραξε ο Τουρκόγιαν-
νος, εσύ ξέρεις που δεν εσκότωσα,
καθώς είναι γραμμένο! και μ' εκυνή-
γησες, εμένα έναν ορφανόν άνθρω-
πο, κι ηθέλησες να μ' ανεβάσεις
στην κρεμάλα! Τι θα σου 'κανα; Και
το χείλι του ξακολούθησε να τρέμει
σα να μουρμούριζε ακόμη κάτι.**

**- Ποιος εσκότωσε! είπε ανυπόμονα
ο επιζωήτης.**

**- Ας το πει! είπε ταραγμένος ο
Τουρκόγιαννος· εγώ όχι! Και κοιί-
ταζε τώρα τον Πέτρο και τα χείλη
του εκουιόνταν αδιάκοπα· ήθελε
ακόμα να ειπεί κάτι, μα δεν το 'λεγε,**

σα να εφοβότουν. Τέλος κατέβασε τα μάτια και σιγαλά είπε.

- Κι η Μαργαρίτα; και το μέτωπό του ίδρωσε.

- Είναι γυναίκα μου, του απάντησε αμέσως ο Πέτρος ταραγμένος.

- Ω την επήρες! του 'πε ανατριχιάζοντας, την επήρες; Πώς εμπόρεσες! Κι ο επιζωήτης είπε ολομεμιάς του Πέτρου μ' ένα άσκημο και δυνατό γέλιο, κοιτάζοντάς τον πρώτα και χτυπώντας του έπειτα τον ώμο.

- Στοιχηματίζω Πέτρο Πέπωνα, το κεφάλι μου, που εκόντεψε να πέσει, πως εσύ ο ίδιος εσκότωσης για να πάρεις τη γυναίκα και τον αδικόβαλες.

Ο Τουρκόγιαννος έτρεμε όλος τώρα, ήταν ωχρός, τα μάτια του εδάκρυζαν κι είχε σηκωθεί από το κρεβάτι. Κι ο Πέτρος άκουσε αυτήν τη στιγμή κάτι να του σφίγγει το

λάρυγγα, κι αλαλιασμένος εκοίταζε τον έναν κατόπι στον άλλον. Η ψυχή του αναστατώθηκε. Ο νους του δεν μπορούσε πλια να την κυβερνήσει· κι εδιάβηκε με μιας εμπρός του όλο το έγκλημα: ο σφαγμένος Αράθυμος, η νύχτα του φονικού, το καρτέρι στο σκοτάδι, το μαρτύριο του ανθρώπου που 'χε καταδικαστεί με τη δολερή μαρτυρία του, ο γάμος του· κι αυτήν την ώρα άκουσε πάλε μέσα του την ανάγκη να μολογήσει τα πάντα και ν' αλαφρώσει την αποσκληρημένη καρδιά του. Επάλεψε κάμπωση ώρα με τον εαυτό του και ο αγώνας εκείνος εζωγραφιζότουν στο πρόσωπό του, που πότε εκοκκίνιζε, πότε εκιτρίνιζε, πότε ίδρωνε, στο φοβισμένο κι αλλόκοτο βλέμμα του, στες φλέβες του λαιμού του που εφούσκωναν, στη δίπλα που 'καναν τα ωχρά του

χείλη, στο νευρικό ψηλάφισμα πόκαναν τα δάχτυλά του· το μυστικό τον έπνιγε. Η δύναμη που ήθελε να τότε κάμει να μιλήσει ήταν ακατανίκητη· έκλεισε τα μάτια του που τώρα θαμπά και μεγάλα, κι είπε του Τουρκόγιαννου.

- Ω συμπάθησε!

Και ζαλισμένος εβάλθηκε να τρέμει σύγκορμος και τα μάτια του εγέμισαν δάκρυα κι έπειτα ένα κλάμα δυνατό τον ετίναξε, κρύος ιδρος τον έλουσε, γίνηκε κατακίτρινος, κι ερώτησε τον εαυτό του πώς θα μπορούσε αμέσως ν' αφανιστεί, για να μη τον βλέπουν οι άνθρωποι οι άλλοι, καταλαβαίνοντας αυτήν τη στιγμή πως τους είχε αδικήσει όλους με το σκληρό φονικό, κι έκρυψε το πρόσωπό του στα χέρια του κι εσωριάστηκε χάμου. Τώρα πλια δεν μπορούσε καθόλου ν'

αντισταθεί σ' εκείνην τη δύναμη που τον έσπρωχνε ακατανίκητη στο χαλασμό του. Κι είπε με ξερή φωνή, μαζεύοντας όσο μπορούσε το κεφάλι μέσα στις πλάτες του.

- Εγώ εσκότωσα! Τη νύχτα στο σκοτάδι του 'χα στήσει καρτέρι! Κι αιστάνθηκε σα να 'βγαινε από μέσα του μια φλόγα, αφήνοντάς του πονεμένα τα σπλάχνα.

Και οι άλλοι κατάδικοι έμειναν ολόγυρά του σα φοβισμένοι από τη φριχτή στιγμή, κι εκοίταζεν ο ένας τον άλλον χλωμοί κι εκείνοι στο πρόσωπο.

Μόνο ο επιζωήτης εγελούσε ακόμα με ένα άσκημο χλευαστικό γέλιο κι είπε.

- Μεγάλος δε βαστάχτηκες ως το τέλος!

Κι ο Τουρκόγιαννος είχε βγει τώρα από το κελί του, χαμογελούσε

περίτρομος, είχε δακρυσμένα τα μάτια κι έτρεμε μ' όλο το κορμί, παρέτοιμος να βλογήσει τον Πέτρο. Κι άξαφνα έλαμψε μέσα στο νου του η εικόνα της Μαργαρίτας, κι εθυμήθηκε τα ορφανά του Αράθυμου. Κι είπτε έπειτα από ώρα με το συνηθισμένον κι ήσυχον τρόπο του.

- Δεν εσκότωσε! Εγώ σας γελούσα! Κι ο Πέτρος ευρέθηκε με μιας ορθός και τον εσίμωσε κι έπεσε γονατιστός μπροστά του και ξακολούθησε να κλαίει χωρίς να προφέρει λέξη. Μα ο Τουρκόγιαννος ήσυχα πάλε ξανάπτε.

- Λέει ψέματα! Εγώ εσκότωσα κι εγώ ετιμωρήθηκα· τόσο καιρό σας γελούσα.

- Απ' όταν εσκότωσα, ξανάπτε ο Πέτρος, ο ίσκιος του δε μ' άφηκε γλυκιά στιγμή· μου φανερωνότουν και στον ύπνο, κι εζητούσε δεύτερη

φορά να τόνε σκοτώσω, αφού είχα πάρει τη Μαργαρίτα, και δεν θέλει ακόμη να με λησμονήσει!

- Λέει ψέματα! ξανάπε ο Τουρκόγιαννος· εγώ εσκότωσα κι ετιμωρήθηκα.

- Ω συμπάθησε! του ξανάπε ο Πέτρος παρακαλώντας. Θα σου δώσουνε τώρα τη χάρη!

- Και που να πάω; είπε ο Τουρκόγιαννος αναστενάζοντας· εγώ ένας ορφανός άνθρωπος; Η Μαργαρίτα πρέπει να μη μάθει και να ζήσει ευτυχισμένη μαζί σου, και στον κόσμο δεν έχω πλια τίποτα. Εδώ μέσα για με είναι ο κόσμος· δεν τη θέλω τη χάρη κι εδώ θα πεθάνω, γιατί πονεμένες ψυχές ζητούν παρηγοριά στη μετάνοια!

Αυτήν τη στιγμή ο φύλακας με την ήμερη όψη έκραξε τον Πέτρο.

- Πέτρο Πέπονα, του 'πε' η γυναίκα σου σε ζητεί από τα σίδερα για να σε χαιρετήσει.

Κι ο Τουρκόγιαννος έγχειρε το βλέμμα του προς τη σιδερένια πόρτα, εκοίταξε μια στιγμή τη Μαργαρίτα, αναστέναξε κι εμπήκε ξανά κλαίοντας στο κελί του.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Στο απόσπασμα αντιπαρατίθενται δύο ηθικές στάσεις. Ποιες είναι αυτές και ποιοι είναι οι εκπρόσωποι;
2. Ποια από τις προηγούμενες στασεις επικρατεί τελικά και με ποιο τρόπο;
3. Τι σημαίνει η φράση του επιζωήτη «μεγάλος δε βαστάχτηκες ως το τέλος»;

4. Ποιες ψυχικές μεταπτώσεις του Πέπωνα παρακολουθούμε στην εξέλιξη του αποσπάσματος;
5. Ποιες γνωστές σας ηθικές θεωρίες απηχούν τα λόγια και η συμπεριφορά του Τουρκόγιαννου;
6. Ο Θεοτόκης είναι ρεαλιστής πεζογράφος. Μπορείτε να βρείτε γνωρίσματα που επαληθεύουν το χαρακτηρισμό; Να προσέξετε ιδιαίτερα την αφήγηση και την περιγραφή.

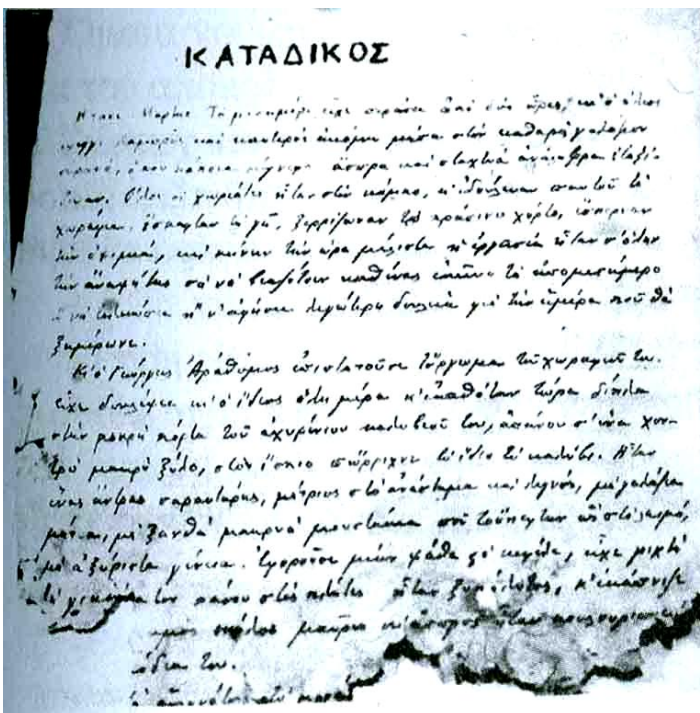
Κων/νος Θεοτόκης (1872 - 1923)

Γεννήθηκε στην Κέρκυρα από αρχοντική οικογένεια. Τελειώνοντας το Γυμνάσιο πήγε στο Παρίσι και σπούδασε για τρία χρόνια φιλολογία, μαθηματικά και φιλοσοφία. Γύρισε στην Κέρκυρα και έμεινε στον

οικογενειακό του πύργο στους Καρουσάδες κοντά 20 χρόνια με μια διετή διαμονή στη Γερμανία (1907-1909). Εκεί συνδέθηκε με τον Κώστα Χατζόπουλο και ασπάστηκε τις σοσιαλιστικές θεωρίες. Γνώριζε καλά Αρχαία Ελληνικά, Λατινικά, Γαλλικά, Ιταλικά, Γερμανικά, Αγγλικά και επίσης Σανσκριτικά. Αυτό του έδινε τη δυνατότητα να μελετάει όλες τις λογοτεχνίες από το πρωτότυπο. Από νωρίς άρχισε να δημοσιεύει διηγήματα στα περιοδικά της εποχής του. Τα διηγήματά του έχουν εκδοθεί με τον τίτλο Κορφιάτικες ιστορίες. Άλλα έργα του είναι τα εκτεταμένα αφηγήματα Η Τιμή και το Χρήμα (1914), Ο Κατάδικος (1919), Η ζωή και ο θάνατος του Καραβέλα (1920) και το μυθιστόρημα Οι σκλάβοι στα δεσμά τους (1922). Πλούσιο είναι και το μεταφραστικό

έργο του. Έχει μεταφράσει Σαίξπηρ, Γκαίτε, Σίλερ, Χάινε, τα Γεωργικά του Βιργιλίου, το Περί φύσεως του Λουκρήτιου, το Φαίδωνα του Πλάτωνα, τη Λυσιστράτη του Αριστοφάνη κ.ά. Ο Θεοτόκης είναι από τους πιο αξιόλογους πεζογράφους μας. Το έργο του ανανεώνει την ηθογραφική πεζογραφία και διακρίνεται για τους κοινωνικούς προβληματισμούς και τη ρεαλιστική γραφή.

Η πρώτη σελίδα από το μισοχαλασμένο χειρόγραφο του Κατάδικου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 3ου ΤΟΜΟΥ

Γρ. Ξενόπουλος:	
Το μυστικό της κοντέσσας	
Βαλέραινας (εκδ. Εστίας)	5
Βιογραφικό σημείωμα	38
Κ. Χατζόπουλος: Το σπίτι του	
δασκάλου (εκδ. Εστίας)	40
Βιογραφικό σημείωμα	57
Μιχ. Μητσάκης: Η Αρκούδα	61
Βιογραφικό σημείωμα	86
Κ. Θεοτόκης:	
Η Τιμή και το Χρήμα	87
Κατάδικος (εκδ. Εστίας)	128
Βιογραφικό σημείωμα	151

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.